

Atbildīgais izdevējs
Atis Lejiņš

Rakstu sērijā "Pasaules politikas aktualitātes" tiek aplūkoti aktuāli starptautiskās politikas, ekonomikas, un drošības jautājumi.

Grāmatiņas ir iespējams iegādāties grāmatu veikalos, kā arī Latvijas Ārpolitikas institūtā.

Latvijas Ārpolitikas institūts ir privāta, bezpeļņas iestāde, kuras mērķis ir veicināt tautā interesi un vairot zināšanas ārpolitikas un drošības jautājumos.

Institūtam nav savas noteiktas nostājas attiecīgajos jautājumos, par saturu ir atbildīgi to autori.

LĀI Latvijas Ārpolitikas institūts
Latvian Institute of International Affairs
Brīvības 32, LV-1716, Rīga, Latvija; tel. 282297

Jelena Staburova

Latvija - Ķīna Taivana: trīsstūris vai aplis?

Latvijas Ārpolitikas institūts
Rīga
1993

ISBN 9984 - 9000 - 2 - 9

© Latvian Institute of International Affairs, 1993.

Latvija - Ķīna - Taivāna: trīsstūris vai aplis?
Jelena Staburova

Latvia, China and Taiwan: Circle or Triangle?

Typeset on a Macintosh LC II.
Printed in Latvia.

SATURS	3
I Ķīna : ievadam.	4
II Kā tapa attiecības starp Latviju, ĶTR un Taivānu.	6
1. Priekšvēsture.	6
2. Diplomātisko sakaru izveidošana ar ĶTR.	7
3. Latvijas pārorientēšanās uz ĶR (Taivānā).	9
4. "ĶTR diplomāti aiziet, Taivāna paliks."	11
5. Latvijas Ministru Padomes priekšsēdētāja vizīte Taivānā.	15
6. Domstarpības starp Latviju un ĶR Taivānā konsulāro attiecību būtības traktējumā Latvijā un Taivānā.	18
7. Post scriptum: abu Ķīnu un Latvijas attiecības šobrīd (1993.g. maijs).	20
III Kā radās divas Ķīnas (vēsturiska retrospekcija).	21
IV Lielā Ķīna un Taivāna: ceļi, kas šķiras.	27
1. Ķīnas Tautas Republika pēc 1949. gada.	27
2. ĶTR - PSRS - ASV.	32
3. ĶTR pašreizējā situācija un prognozes.	34
4. Taivānas salas vēsture.	36
5. Taivāna 50.-70. gados: amerikāņu klātbūtnes faktors.	39
6. Vienpartijas diktatūras pakāpeniska demontēšana Taivānā 90. gados.	40
7. Ko Latvija var mācīties no Taivānas.	43
8. Taivānas diplomātiskais statuss.	44
9. ĶTR - Taivānas apvienošanas perspektīvas.	46
V Pardomas par Latvijas vietu starp divām Ķīnām.	50
Karte	

I Ķīna : ievadam.

Ķīna ir zeme ar 5 tūkstošus gadu ilgu vēsturisku tradīciju. Tagadējās Ķīnas robežas izveidojušās jaunajos laikos un bez lielām izmaiņām saglabājušās līdz mūsdienām. Tajās ietilpst arī Tibeta, Mongolijas daļa, Maņdžurija un Siņdzjana, kuras pamatiedzīvotāji ir turku tautas.

1912 . gadā Ķīnā tika gāzta imperatora vara un proklamēta republika.

XX gs. sākumā zeme nonāca puskoloniālā atkarībā no industriālajiem Rietumiem, Japānas un Krievijas. 1920. gados ķīnieši sāka pakāpeniski atbrīvoties no ārzemnieku kundzības.

Kopš 1949. gada Ķīnā ir divas valdības. Viena uzturās Pekinā, otra - Taibeja. Viena ir komunistiskā, otra - Gomiņdana partijas.

No 1949. gada Pekinas valdība oficiāli sauc savu valsti par Džun hua ženmin gunhe go - Ķīnas Tautas Republika (burtiski tulkojot: Ziedošā vispārējā miera tautas vidus valsts). Turpretim Taibejas valdība turpina dēvēt zemi par Džun hua miņ go - Ķīnas Republiku (burtiski: Ziedošā tautas vidus valsts), saglabājot 1912. gadā pieņemto nosaukumu.

Katrai valdībai pakļauto teritoriju un cilvēku skaitu ir grūti salīdzināt. Pekina kontrolē 9 597 000 km² ar 1 miljardu 200 miljoniem iedzīvotāju. Taibejas valdības pārziņā ir Taivas sala, Penhu salas, Džinmen sala, Madzu sala, Dunša (Pratasu salas) un viena sala Napša (Sprātli) salu grupā, uz ko pretendē vairākas valstis. Taivas sala ir lielākā - 36 000 km². Pārējās teritorijas ir nelielas, un to kopējā platība nepārsniedz 200 km². Ķīnas Republikā dzīvo 21 miljons cilvēku, t.i. 55 reizes mazāk nekā Ķīnas Tautas Republikā. ĶTR teritorija ir 270 reizes lielāka.

Katra no valdībām sludina, ka pārvalda visu Ķīnu. Pie tam Taibejas valdība iekļauj tajā arī visu Mongolijas Tautas Republiku, kura jau 1911. gadā pasludināja savu neatkarību, tāpēc arī uzskata ka Ķīnas teritorija kopumā esot 11 418 174 km².¹

II Kā tapa attiecības starp Latviju, KTR un Taivānu.

1. Priekšvēsture.

1920. gados Ķīna noraidīja visus Latvijas Republikas priekšlikumus diplomātisko sakaru nodibināšanai. Abu valstu kontakti sāka attīstīties 1930. gados, kas daļēji bija saistīts ar Latvijas pozitīvo attieksmi pret Ķīnas ievēlēšanu par Tautu Savienības padomes locekli.²

1936. gada 25. jūnijā Latvija un Ķīna noslēdza savstarpējās draudzības līgumu. Ķīnas valdība to ratificēja 1936. gada 30. decembrī. Ķīnas sūtnis Anglijā Go Taici pienākumu apvienošanas kārtībā tika iecelts arī par sūtni Latvijā.³

1940. gadā Latviju okupēja Padomju Savienība. Ķīnai 1937. gadā uzbruka Japāna. 1949. gadā Ķīna sadalījās divās daļās - izveidojās KTR un Ķīnas Republika Taivānā.

Latvija, būdama PSRS sastāvā, caur Maskavu uzturēja kontaktus ar KTR. 1960.-70. gados, "kultūras revolūcijas" laikā, PSRS un KTR attiecībām sabojājoties, pārtrūka arī visi Latvijas kontakti ar KTR. 1980. gados situācijai normalizējoties, Latvija palika KTR-PSRS tuvināšanās procesa novartē.

Augsta ranga partijas un valdības funkcionāru U Sjecjana vizīte Rīgā 1988. gada jūlijā liecināja, ka Baltijas faktora nozīmei pieaugot, KTR sāk pievērst lielāku uzmanību arī Latvijai. Bet pašai vizītei nebija nedz plašākas rezonances, nedz kādu konkrētu seku.

Ar Taivānu padomju laikā Latvijai vispār nebija nekādu sakaru. Nevienam neapšaubīja to, ka Taivāna ir "KTR neatņemama sastāvdaļa".⁴ Pat vēstuli no Rīgas uz Taibeju nosūtīt nebija iespējams. Ap 1989. gadu Taivāna sāka aktīvi "apgūt" PSRS, sūtot uz

逕復者接准本月十二日
來函內稱為求早日建立中臘兩國友好基礎起
見本國外交部曾致函中國駐英公使請於臘國
所擬條約草案送到後即由中國政府與本代表
直接磋商現該項草約已送交倫敦使館不久可
到完先是否準備接受本代表為該約代表並應
於何時來京接洽至希示復等因到處當經轉達
本部茲准亞洲司復稱臘國所擬條約草案尚未

據駐英使館奏送前來臘代表所稱各節應俟接
到此項草約後再行核辦等語相應函復即希
查照為荷此致
魯森斯先生

外交部駐滬辦事處啟

二十年十月二十日

Ķīnas AM Šanhajas nodaļas vēstule Latvijas neoficiālajam pārstāvim Šanhajā Pēterim Rušenam par Latvijas-Ķīnas līguma projektā apspriešanas un akceptēšanas kārtību (1993. gada 20. oktobris)

dažādām malām neoficiālas novērotāju grupas. Taivas pilsoņi parādījās arī Latvijā.

LPSR Augstākās Padomes vēlēšanu dienā 1990. gada 18. martā Rīgā uzturējās Taivas žurnālisti, vairāku lielo avižu pārstāvji, un Likumdošanas juāna (palātas) deputāts Huans Huansjuns.⁵ Un kaut gan tolaik pārsteigumu jau tā bija daudz, tomēr grūti bija atbrīvoties no nereālības sajūtas, vērojot, kā nakti, Tautas Frontes sasauktajā preses konferencē, kurā paziņoja vēlēšanu rezultātus, taivanieši uzdeva jautājumus Dainim Ivānam. Viesi ar lielām simpātijām novērtēja Tautas Frontes uzvaru vēlēšanās, bet izvērtējās no sarunām par iespēju Taivai oficiāli atbalstīt Latviju.

Latvijai, tās cīņā par neatkarības atgūšanu, ļoti svarīgs bija starptautiskais atbalsts. Zviedrija aizsteidzās priekšā citām valstīm, 1990. gadā jūnijā atverot savu pārstāvniecību Rīgā. Par ĶTR bija zināms, ka tā neveidos diplomātiskos kontaktus, kamēr Latvija turpinās atrasties Maskavas aizbildniecībā. Teorētiski, Taivana varēja rīkoties citādi, ņemot vērā tās īpatnējo diplomātisko statusu un nesaistītību ar PSRS. Taču arī Taivana nesteidzās ar diplomātiskām iniciatīvām.

2. Diplomātisko sakaru izveidošana ar ĶTR.

Bija vajadzīga Latvijas valstiskā statusa proklamēšana 1991. gada 21. augustā un tā starptautiskā atzīšana, lai ĶTR un Taivas politiķi sāktu iekļaut Latviju savos plānos. Latvijas statuss krasi izmainījās: no starptautiskās politikas objekta tā kļuva par šīs politikas subjektu un varēja atļauties lielāku patstāvību sabiedroto izvēlē. Uz taivaniešu neoficiālajām zondāžām Latvija atbildēja atturīgi. To apliecina ievērojamā Taivanas politiķe un žurnāliste Gao Huijuja savā intervijā avīzei "Diena". "Esmu runājusi, - viņa teica 8. septembrī, - ar Latvijas pilnvaroto lietvedi ASV, un man radies tāds priekšstats, ka Latvija necenšas forsēt diplomātisko attiecību nodibināšanu ar Taivanu. Iespējams, ka Latvijas valdība nogaida, kamēr Latviju atzīs Ķīnas Tautas Republika".⁶

1991. gada 12. septembrī tika parakstīts "Kopīgs paziņojums par diplomātisko attiecību nodibināšanu starp Latvijas Republiku un Ķīnas Tautas Republiku". Likās, ka Latvija izšķiras par ĶTR, un tas bija visai loģiski: ĶTR ir lielvalsts, ANO locekle, ANO Drošības Padomes pastāvīgā locekle, viena no pasaules politikas noteicējām. Ar ĶTR piekrišanu Latvija 20. septembrī ieņēma vietu Apvienoto Nāciju Organizācijā. "Ķīna, - vēlāk apgalvoja ĶTR ārkārtējais un pilnvarotais sūtnis Krievijā Vans Dziņcins, - aktīvi atbalstīja Latviju, kad izšķiras jautājums par Latvijas uzņemšanu ANO".⁷

Nodibinot diplomātiskās attiecības ar ĶTR, Latvija līdz ar to uzņēmās saistības neuzturēt nekādus oficiālus kontaktus ar Taivanu. LR valdība atzina ĶTR valdību par vienīgo likumīgo, un "Taivanu par neatņemamu Ķīnas teritorijas sastāvdaļu," kā arī apņēmas "nedibināt oficiālas attiecības un nestāties oficiālos kontaktos ar Taivanu."

Prasības, ko ultimativā formā uzstādīja ĶTR puse, bija pazemojošas, kaut gan tajās nebija nekā jauna un negaidīta: tās bija obligātas frāzes, ko ĶTR vienmēr pieprasa iekļaut līgumos ar citām valstīm. Arī Taivas valdība kādreiz bija tikpat nepieņemīga, taču astoņdesmitajos gados diplomātiskās izolācijas apstākļos tā bija spiesta kļūt elastīgāka.

Noslēgusi līgumu par diplomātisko attiecību dibināšanu ar Latviju, ĶTR atsūtīja uz Latviju savu pilnvaroto lietvedi Čen Di, kurš uz laiku apmetās viesnīcā "Rīdzene", meklējot telpas ĶTR sūtniecībai.

Iesākās ĶTR un Latvijas tirdzniecības līguma sagatavošanas darbi. ĶTR sniedza Latvijas Universitātei palīdzību ķīniešu valodas apmācības jomā, atsūtot ar Maskavas sūtniecības darbiniekiem 1991. gada oktobrī tikko dibinātajai Orientālistikas katedrai mācību līdzekļus.

3. Latvijas pārorientēšanās uz ĶR (Taivanā).

Kamēr Latvijas informācijas līdzekļi ziņoja sabiedrībai par saistībām, ko apņēmusies pildīt Latvija attiecībā uz Taivas neatzišanu un par ciešajām saitēm ar ĶTR, politiķi turpināja sarunas ar taivaniešiem. Runājot toreizējā ārlietu ministra Jāņa Jurkāna vārdiem (Taibejā 1991. gada decembrī), līgums ar ĶTR tika parakstīts tikai tadēļ, lai atvieglotu Latvijai ceļu uz ANO.⁸

Jau 1991. gada martā Taivanu apmeklēja MP Ārējo ekonomisko sakaru departamenta ģenerāldirektors Māris Gailis un AP Ekonomikas komisijas priekšsēdētājs Ojārs Kehris. Latvijas presē parādījās sajūsmas pilnas atsauksmes par Taivas attīstības līmeni, tehniskajiem brīnumiem. "Ir cerības, ka Taivas biznesmeņi varētu būt spējīgi risināt un ieguldīt savu kapitālu Latvijas ekonomikā", "Dienai" paskaidroja M. Gailis.⁹

1991. gada 4. novembrī Rīgā pēc oficiāla ielūguma ieradās delegācija ar Taivas ārlietu ministra vietnieku Džanu Sjaojaņu (John Chang) priekšgalā. Viņš bija pilnvarots pārstāvēt Taivas valdību. Latvijas valdību reprezentēja ārlietu ministrs Jānis Jurkāns. Sarunu rezultātā tika parakstīta vienošanās par Latvijas tirdzniecības pārstāvniecības atvēršanu Taivanā¹⁰, kā arī memorands par Ķīnas Republikas un Latvijas ekonomisko sadarbību.¹¹

ĶTR oficiālās aprindas skatījās uz Latvijas un Taivas tuvināšanos ar lielām bažām, un izmantoja katru iespēju papildus informācijas iegūšanai. Tirdzniecības pārstāvniecība Taibejā tika oficiāli atvērta 25. novembrī. Par pārstāvniecības goda vadītāju tika iecelts Taivas biznesmenis Čens Dzje (Walter Chen). Pārstāvniecība plānoja tuvākajā nākotnē uzsākt investīciju un tūrisma jautājumu risināšanu. Pārstāvniecībai tika piešķirtas arī tiesības vīzu izsniegšanai. Čens Dzje īpaši uzsvēra, ka Taivana un Latvija vienojušās tikai par saimnieciskajiem sakariem.¹²

Reizē ar informāciju par pārstāvniecības atvēršanu izplatījās ziņas, ka jau nākamēnes uz Taivanu dosies Latvijas delegācija ar premjeru Ivaru Godmani priekšgalā.¹³ Apsolītā premjerministra vizīte notika tikai gadu vēlāk, toties no 15. līdz 19. decembrim Taivanā uzturējās Latvijas delegācija ārlietu ministra Jāņa Jurkāna vadībā. Tās sastāvā bija arī AP Valsts budžeta komisijas priekšsēdētāja Valentina Zeile un AM kabineta šefs Kārlis Streips. Taibejā Jurkāns teicis, ka "Latvijai ir draudzīgas attiecības ar Ķīnu, un tā strādā pie oficiālu attiecību izveidošanas ar Taivanu".¹⁴

Šķiet, tas bija pirmais oficiālais apstiprinājums tam, ka Latvijas valdība ir izšķirusies par tuvināšanos Taivanai ne tikai saimnieciskajā, bet arī politiskajā jomā. Atliek tikai nozēlot, ka šīs Latvijas iedzīvotājiem vitāli svarīgais lēmums, tika paziņots tūkstošiem kilometru attālumā no Latvijas.

Jau pašā pirmajā Jāņa Jurkāna vizītes dienā, Latvijas un Taivas ārlietu ministru tikšanās laikā, abas puses vienojās par to, ka Rīgā ir jāatver nevis tirdzniecības misija, kā sākotnēji bija domāts, bet Ķīnas Republikas pārstāvniecība Latvijā.¹⁵

1992. gada janvārī Taivas ārlietu ministra vietnieks Džans Sjaojaņš (John Chang) tika ielūgts apmeklēt Latviju. Viņš viesojās Rīgā divas dienas: 28. un 29. janvārī. Ar Jāni Jurkānu tika panākta vienošanās vēl augstāk pacelt Taivas pārstāvniecības līmeni un izveidot Rīgā Ķīnas Republikas ģenerālkonsulātu. 29. janvārī abi valstsvīri parakstīja dokumentu par apmaiņu ar ģenerālkonsulātiem.

Gada beigās Taivas avīze to atzīmēja kā vienu no svarīgākajiem gada notikumiem savas zemes politiskajā dzīvē: "Šis bija gads, kas redzēja ledus izkušānu starp Ķīnas Republiku un Austrumeiropu. No visām delegāciju parādēm un daudzajiem paziņojumiem par attiecību uzlabošanu ar bijušo padomju bloku

skaidri izceļas viens notikums : Baltijas valsts Latvija apliecināja savu draudzību, pirms diviem mēnešiem pagodinot ĶR, ar attiecību izveidošanu ģenerālkonsulātu līmenī."¹⁶

Tātad 1992. gada janvārī Latvijas - ĶR attiecības pārgāja jaunā kvalitātē: no neoficiālām - oficiālās, no tirdznieciskām - politiskās. Tas bija nozīmīgs pagrieziens Latvijas ārpolitikā. Kā redzējam, šo politiku personīgi īstenoja ārlietu ministrs Jānis Jurkāns. Taču līdz galam nav skaidrs, kas izstrādāja jauno ārpolitikas kursu un pieņēma galīgo lēmumu. Mūsu rīcībā nav arī informācijas par parlamenta nostāju ĶTR-Taivas jautājumā. Pēc neoficiālām ziņām, Augstākajai Padomei bijusi atšķirīga koncepcija, kura paredzējusi diplomātisko attiecību pilnveidošanu ar ĶTR, un - saskaņā ar tagadējo pasaules praksi - Taivas neoficiālās misijas atvēršanu.

Katra ziņā interesanti, ka J. Jurkāna un Taivas ārlietu ministra vietnieka sarunu saturs tika turēts slepenībā: "Dienas" žurnālistiem neizdevās par to neko uzzināt. Viņi rakstīja, ka "pārrunātas ekonomiskās sadarbības iespējas. Precīzāka informācija pagaidām netiek sniegta".¹⁷

4. *"ĶTR diplomāti aiziet, Taivana paliks".*

Kā varēja paredzēt jau iepriekš, ĶTR iesniedza Latvijas valdībai vairākas protesta notas un 1992. gada 24. februārī pieņēma lēmumu atsaukt no Latvijas savu vēstniecību. ĶTR pilnvarotais lietvedis pārmetis Latvijai, ka tā rupji pārkāpusi savas saistības, kas noteiktas abu valstu kopīgajā oficiālajā paziņojumā par diplomātisko attiecību nodibināšanu un "napietni sarežģījusi Ķīnas un Latvijas attiecības".¹⁸

Netika noslēgts Latvijas un ĶTR tirdzniecības līgums. Par ĶTR sūtniecības mītni Baltijā tika izvēlēta nevis Rīga, kā tas bija paredzēts sākumā, bet Viļņa.

Jāatzīmē, ka, neskatoties uz draudu vēstulēm, ĶTR politiķi Latvijā parādīja savu lielo elastīgumu. Pēc toreizējā Ārlietu ministrijas Politiskā departamenta direktora Gunta Valujeva liecības, ĶTR pagaidu pilnvarotais lietvedis Čens Di pat mēģinājis iestāstīt Latvijas diplomātiem, kā vajadzētu rīkoties, lai uzturētu kontaktus ar abām Ķīnām: "Proti, ja Rīgā darbotos Taivas tirdzniecības misija vai informācijas birojs, kas paslepus izdotu Latvijas pilsoņiem arī vizas (tātad veiktu arī konsulāros pienākumus), un ja Latvijas valdība šādu darbību oficiāli neatbalstītu, bet neoficiāli pieļautu, tad arī ĶTR valdība "pievērtu acis".¹⁹

25. februārī Ārlietu ministrija nāca klajā ar paziņojumu, kurā paskaidrots, ka Latvijas politika vērsta uz "normālu attiecību izveidošanu ar visām valstīm, kas izsaka draudzīgas jūtas pret Latviju, atzīst tās neatkarību un pauž gatavību sniegt savu palīdzīgo roku ekonomisko grūtību pārvarēšanai. "Savukārt "Ķīnas Republika Taivānā varētu efektīvāk sniegt Latvijai tai nepieciešamo finansiālo atbalstu ar ilgtermiņa kredītiem un palīdzēt pārvarēt akūto enerģētikas krīzi."²⁰

Tātad paziņojumā tika noklusēts jautājums par nesenajiem solījumiem Ķīnas Tautas Republikai un to pārkāpšanu, turpretim priekšplānā izvirzīts jautājums par Taivas gaidāmo ekonomisko palīdzību. (Jāsaka, ka ilgtermiņa kredīti un cerības uz ekonomisko palīdzību bija taktiska manevra jautājumi un to risināšanu nebija nepieciešamības saistīt ar diplomātijas stratēģiju).

Pēc kāda laika Latvijas ārlietu ministrija atrada vēl vienu argumentu, ar kuru nopamatoja Latvijas tuvināšanos Taivānai, izrādot diplomātiem neraksturīgu tieksmi uz atklātību starpvalstu problēmu risināšanā. "Varbūt tomēr labāk runāsim atklātu valodu arī attiecībās ar ĶTR un Taivānu?" - jautāja Ārlietu ministrijas Politiskā departamenta direktors.²¹ Pret tādu priekšlikumu no vispārcilvēciska viedokļa būtu grūti kaut ko iebilst, ja tik tiešām problēmas būtība sakņotos atklātībā vai slepenībā.

Februāri Rīgā ieradās pieredzējušais diplomāts KĶR Taivanā ģenerālkonsuls Džans Guisjans (Keenan K.H. Chang) un tika oficiāli atvērts KĶR ģenerālkonsulāts. Ari viņš apmetās viesnīcā "Rīdzene". Un līdz Čeņa Di aizbraukšanai abu Ķīnu pārstāvjiem vajadzēja uzmanīties, lai nesatiktos šajā nelielajā viesnīcā.

Īpatnēji, ka Latvijas sabiedrība nebija plašāk informēta par to, ka Rīgā parādījusies pavisam jauna institūcija - Taivas ģenerālkonsulāts. Ari informācijas līdzekļos valdīja apjukums. Tā "Dienas" žurnālists ziņoja, ka KĶR pārstāvju atsauksana bijusi vērsta pret "Taivas misijas (!) atklāšanu Rīgā".²²

Kā izrietēja no 25. februāra AM paziņojuma, no KĶR Taivanā par tai labvēlīgu diplomātu uzturēšanās režīmu Latvijā tika gaidīta "palīdzīga roka ekonomisko grūtību parvarešanā", tajā skaitā palīdzība "akūtās enerģētiskās krīzes parvarešanā". Tas varēja nozīmēt tikai to, ka Taivana, kura pilnīgi atklāti izmanto ekonomisko palīdzību savu ārpolitisko mērķu sasniegšanai, ir piesolījusi Latvijai attiecīgu maksu par ģenerālkonsulāta atvēršanu. Tāpēc arī neviens nebija pārsteigts, kad 25. martā Taivas ģenerālkonsuls pasniedza ārlietu ministra vietniekam Mārim Gaillim vēstuli, kur bija teikts, ka Taivas valdība piešķirusi Latvijai desmit miljonus ASV dolāru degvielas iegādei. Par dāvināto naudu Rietumos iegādātas 40 000 tonnas dīzeļdegvielas un 10 000 tonnas benzīna. Pabalsts bija jūtams un savlaicīgs, taču tas sedza tikai daļu no Latvijai nepieciešamajam 45 000 tonnām benzīna un 70 000 dīzeļdegvielas. (Pārējo degvielas daudzumu bez lieka trokšņa Latvijai uzdāvināja Zviedrija un Dānija).²³

Aprīlā sākumā Taivas konsulāts pārcēlās uz bijušo Latvijas kompartijas Centrālās komitejas ēku. Un - vēstures ironija - vispiemērotākās viņiem izrādījās telpas, kur pavisam nesen mitinājās komunistiskās partijas pirmie sekretāri.

Sākās intensīvu Taivas - Latvijas kontaktu laiks. Taivai kā zemei ar plašām finansiālām iespējām piederēja noteicēja loma. No Latvijas, - kā nepārprotami izteicies ģenerālkonsuls Džans, Taivai pašlaik vajadzīga draudzība.²⁴ Taivānieši izvēlējās savdabīgu darbošanās veidu: viņi norobežojās no lielu kopēju projektu īstenošanas valsts līmenī, toties organizēja savu privāto tūzņēmēju, žurnālistu un citu interesentu braucienus. Līdz septembra sākumam Latviju apmeklēja vairākas taivāniešu grupas: 27 tirgotāju grupa februāra beigās; 37 cilvēku grupa maija sākumā; 27 potenciālu investētāju grupa jūlija vidū; septembra sākumā - 32 cilvēku delegācija, ko vadīja ekonomikas ministra vietnieks Džjans Bīnguns (Chiang Pin-kung).²⁵

Latvijas politiķus interesēja kaut kas cits, proti, runājot ārlietu ministra vietnieka vārdiem, "saņemt ilgtermiņa aizdevumus no ipaša Taivas palīdzības fonda".²⁶

Kas tas isti ir par fondu? Tie ir līdzekļi, kas atrodas pilnīgā Taivas Ārlietu ministrijas kontrolē, un kuri ir paredzēti aizdevumiem un pabalstiem citām valstīm. Pareizāk sakot, tie ir veseli trīs fondi: Starptautiskās humanitārās palīdzības fonds, Starptautiskās ekonomiskās kooperācijas un attīstības fonds un Starptautiskās tehniskās kooperācijas fonds.²⁷

Taivānieši neslēpj to, ka šie fondi ir instruments ietekmes izplatīšanai ārpolitikā. Tā ir vistīrāka "dolāru diplomātija", ko izmanto attiecībās ar "draugiem", ar kuriem tomēr nav citu kopēju interešu un ciešāku kontaktu.²⁸

Parasti Taivas politiķi labprāt runā par šiem fondiem, bet no konkrētiem solījumiem atturas. Tas bija labi redzams Taivas ģenerālkonsula atbildēs uz latviešu žurnālistu jautājumiem. Izstāstot par palīdzības fondiem, "kas paredzēti draudzīgi noskaņotām valstīm, sevišķi tām, ar kurām nodibinātas oficiālas attiecības",²⁹ Džana kungs neko konkrētu nepateica par Latvijas izredzēm tiem piekļūt.

Atklāts paliek jautājums, cik lielā mērā Latvijas politiķiem no paša sākuma vajadzēja reķināties ar šiem fondiem?

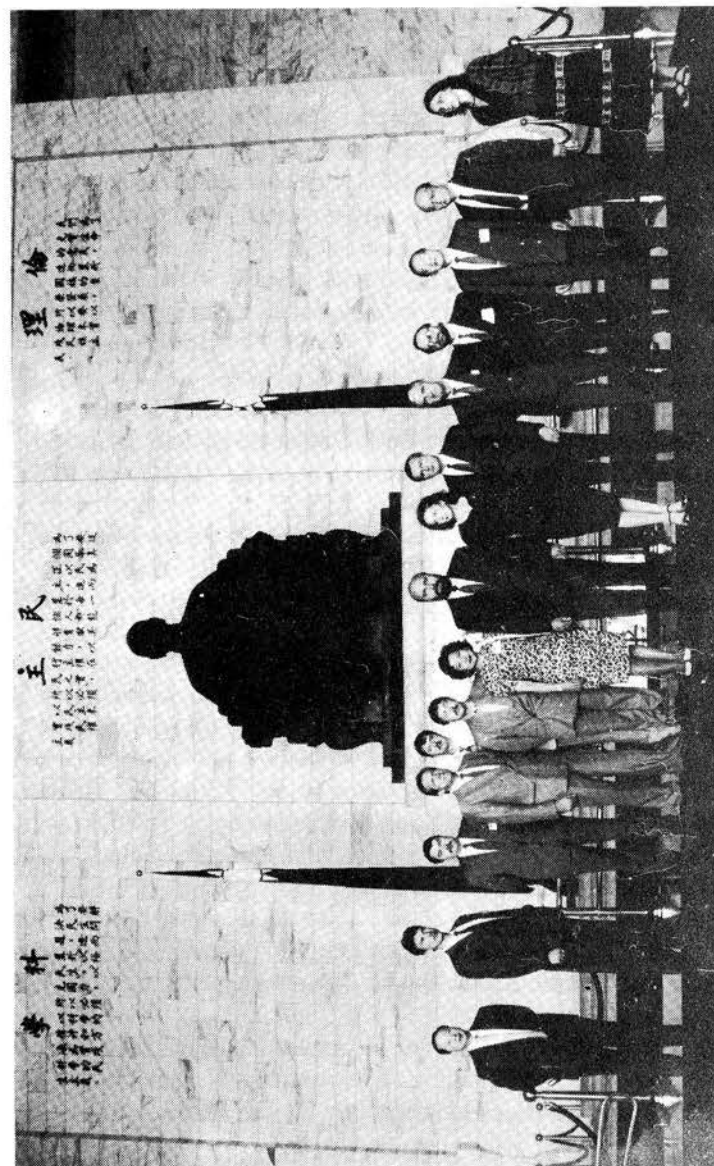
Aizvaditajā daudzsološajā gadā dažiem Latvijas valstsvīriem un resoru vadītājiem bija dota iespēja apmeklēt Taivanu. Aprīlī tika ielūgts ekonomisko reformu ministrs. Augustā ārējās tirdzniecības ministra vietnieks. Šo pašu mēnesi Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības palāta piedalījās Taibejas gadatirgū.

Taču nozīmīgākais no visiem oficiālajiem braucieniem, neapšaubami, bija Latvijas Ministru Padomes priekšsēdētāja vizīte.

5. Latvijas Ministru Padomes priekšsēdētāja vizīte Taivanā.

Vizīte notika 1992. gada 13.-17. septembrī. Kopā ar Latvijas premjerministru un viņa kundzi brauca arī Latvijas bankas prezidents Einārs Repše un pieci ministri: ārlietu ministrs Jānis Jurkāns ar kundzi Ilzi Jurkāni - Investīciju bankas prezidenti, finanšu ministrs Elmārs Siliņš, arhitektūras un celtniecības ministrs Aivars Prūsis, izglītības ministrs Andris Piebalgs, satiksmes ministrs Andris Gūtmanis. Delegācijas sastāvā bija arī ministru vietnieki un dažu resoru vadītāji: AP Lauksaimniecības un mežsaimniecības komisijas priekšsēdētājs Guntis Grūbe, "Latvijas avioliņiju" ģenerāldirektors Eduards Maharevs, rūpniecības un enerģētikas ministra vietnieks Gunārs Koemecs, lauksaimniecības ministra vietnieks Andris Šķele, ārlietu ministra vietnieks Māris Gailis. Kopumā delegācija bija 25 cilvēki.

Pirms delegācijas ierašanās Taivas avīzes izplatīja informāciju par to, ka "Latvija ir pirmā valsts, kura nodibinājusi ar Taivanu attiecības ģeneralkonsulāta līmenī", tāpēc Ārlietu ministrija gatavojoties uzņemt Latvijas premjerministru pēc attiecīgās diplomātiskās etiķetes.³⁰

Latvijas valdības delegācijas daļa Čaua Kaisi memoriala.
1993. g. 16. septembri

Otrajā vizītes dienā preses konferencē Latvijas premjerministrs izteica dažas domas, kuras sevišķi piesaistīja taivaniešu žurnālistu uzmanību. Viņš apgalvoja, ka galvenais vizītes mērķis ir vēlēšanās pamācīties dažas lietas no Taivanas ekonomiskās pieredzes, proti, ekonomikas organizēšanu, vidējo un mazo uzņēmumu darbību, finansu sistēmas funkcionēšanu, un apgūt tehnikas sasniegumus.³¹

Latvijas premjerministrs atzīmēja, ka Latvijai ir ļoti labs pamats tālākai attīstībai, bet tagad tā pārcieš diezgan grūtu periodu. Latvija ar savām ostām, cer "kļūt Taivanas eksportētājiem par vārtiem uz Austrumeiropu un NVS valstīm".³²

Būtu lietderīgi pavērot, ko taivanieši ir sadzirdējuši no I. Godmana teiktā un kadiem vizītes aspektiem viņi piešķir lielāku nozīmi.

"Džungo šibao" 14. septembrī: "Latvijas premjerministrs netikai nosauca mūsu valsti par Ķīnas Republiku, bet turklāt ieradās pie mums oficiālā vizītē".

"Džun ši vanbao" 14. septembrī ziņoja: "No rīta tiekoties ar informāciju aģentūru pārstāvjiem, Latvijas premjerministrs izrādīja lielu interesi par mūsu valsts demokrātisko politisko sistēmu ... Viņš sīki interesējās par vēlēšanu kārtību mūsu valstī, par parlamenta darbību un politisko partiju stāvokli". Un tālāk: "Tiekoties ar ekonomikas ministru viņš ļoti interesējās par Taivanas ekonomisko pieredzi. Viņš cerot, ka mūsu valsts uzņēmēji un tirgotāji ieguldīs savus kapitālus Latvijā."

"Džunjan žibao" 17. septembrī: Godmanis uzsvēris, ka Taivana "brīvības un demokrātijas apstākļos" ir sasniegusi ļoti daudz.

Vizīte bija diezgan piesātināta. 16. septembrī delegāciju uzņēma Ķīnas Republikas vadītāji: premjerministrs Hao Baicuņs (Hau Pei-Tsun) un prezidents Li Denhujs.

Delegācijas locekļi tikās ar ārlietu ministru Cjaņu Dzifu (Dr. Fredrich F. Chien), ekonomikas ministru Sju Vanđžanu (Vincent C. Siew), satiksmes ministru Cjaņu Jusiņu (Dr. Eugene Chien), izglītības ministru Mao Goveņu (Dr. Kao-wen Mao).

Notika pārrunas ar finansu sistēmas un banku pārstāvjiem: ar Centrālās Ķīnas bankas pārvaldnieku Sje Caiseņu (Samuel C. Shieh), finansu ministra vietnieku Lai Inđžao (Lai In-Jaw). Jānis un Ilze Jurkāni tikās ar Komunikāciju bankas (kas slavena ar savu bezmaz vai gadsimtu ilgo darbību) priekšsēdi Ljanu Gošu (Kuo - Shu Liang).

Taivanas Ārlietu ministrija, kas vizīti organizēja, bija parūpējusies par to, lai Latvijas viesi varētu plašāk un vispusīgāk iepazīties ar Taivanas saimniecību, bet abpusējais zināšanu trūkums traucēja labajiem nodomiem paraugt praktiskā sadarbībā. Tas atgādināja situāciju, kuru savā referātā aprakstījis kāds Taivanas pētnieks: "Ķīnas Republika tērē milzums daudz naudas, lai izveidotu un attīstītu starptautiskās attiecības ar valstīm, kurām: a) nav tiešu sakaru ar Taibeju; b) nēcīga loma Taivanas ārējā tirdzniecībā (mazāk par 5% no kopējā apjoma); c) nav personisku individuālu kontaktu ar taivaniešiem."³³

Vizītes gaitā tika noslēgts starpvalstu līgums par investīciju aizsardzību un parakstīts nodomu protokols par sadarbību tūrismā. Taivanas valdība uzdāvināja Latvijai medikamentus 200 000 dolāru vērtībā. Latvijas izglītības ministrs saņēma Taivanas atbildīgo personu piekrišanu piešķirt līdzekļus un mācību vietas ķīniešu valodas studēšanai.

Bez tam tika parakstītas principiālas vienošanās par avioliņijas Taibeja - Rīga atklāšanu. Uz šo vienošanos pamatojoties, 13. decembrī, Rīgā uzturoties Taivanas civilās aeronautikas ģenerāldirektoram Juanam Sinjuanam, tika noslēgts līgums par lidojumiem starp Taibeju un Rīgu.

Ari Latvijas un Taivas bankieri vienojās par iespējamām sadarbības formām.

Tomēr visumā vizīte nebija pārāk rezultatīva - liekas, deļ Latvijas un Taivas sākotnēji atšķirīgajiem mērķiem. Ko katra no valstīm cerēja realizēt vizītes laikā? Latvijas valdību visvairāk interesēja investīcijas Latvijas enerģētikā un rūpniecībā. Taivāna, turpretim, gribēja paaugstināt attiecību līmeni. Nozīmīgi, ka sākumā Taivas avīzes sevišķi uzsvēra Godmaņa domu, ka "attiecības starp divām valstīm sasniegs vēl lielākus panākumus", ko žurnālisti bija interpretējuši atbilstošā garā: "Ķīnas un Latvijas diplomātiskās attiecības sasniegs vēl augstāku līmeni".³⁴

Vizītes vērtējumi bija stipri atšķirīgi. Kāds taivāniešu žurnālists to nosauca par "Godmaņa vēsturisko vizīti".³⁵ Tādā ziņā varētu teikt, ka Latvija sadauzīja diplomātiskās izolācijas ledu, ko bija izveidojušas ap Taivānu citas Eiropas valstis.

Turpretim citi Taivas žurnālisti nesaskatīja I. Godmaņa braucienā nekā sevišķa, pat neuzskatīja par vajadzīgu pieminēt to starp nozīmīgākajiem 1992. gada notikumiem Taivas politiskajā dzīvē.³⁶

Paši delegācijas locekļi pēc atgriešanās mājās izteicās par vizītes panākumiem visai rezervēti.

6. Domstarpības starp Latviju un ĶR Taivānā konsulāro attiecību būtības traktējumā.

Runājot par jau sasniegto starpvalstu attiecību līmeni, ir jāatzīmē, ka to dažādi izprot Latvijas valdība un Taivas puse.

Latviešu diplomāti izvirzījuši tēzi, saskaņā ar kuru konsulāras attiecības nav tas pats, kas diplomātiskās attiecības. Tāpēc arī Ārlietu ministrijas 1992. gada 25. februāri paziņojumā teikts, ka

Latvijas Republikas Ārlietu ministrija pozitīvi izturējusies pret Taivas valdības priekšlikumu "nodibināt konsulāras, t.i. nediplomātiskās attiecības".³⁷

Bez tam latviešu diplomāti izdalīja kā patstāvīgus jēdzienus "oficiālas" un "diplomātiskās" attiecības, nostādot pirmās sava veida opozīcijā otrām. Viņi pieņēma, ka konsulārais līmenis sakrīt ar "oficiālo" un nevis ar "diplomātisko". Tāpēc ĀM Politiskā departamenta direktors skaidroja, ka "Latvijai ir diplomātiskās attiecības ar ĶTR ... un reizē konsulāras, tātad oficiālas, nevis diplomātiskās attiecības ar Taivānu".³⁸

Mēs tagad nerunāsim par to, cik pamatots ir šāds viedoklis. Katrai valstij taču ir plaša rīcības un interpretācijas amplitūda vispārpieņemto normu robežās - un reizēm arī ārpus tām. Acīmredzot izvirzot šo tēzi, pastāvēja zināms aprēķins, ka iedziļināšanās interpretācijas smalkumos padarīs mierīgāku ĶTR reakciju un atvieglos mūsu diplomātijai balansēšanu starp divām Ķīnām. Zināmā mērā šīs cerības piepildījās.

Tiesa gan, Taivas puse nebija ar mieru pieņemt šādu interpretāciju: viņi uzskatīja, ka konsulāras attiecības, sevišķi jau ģenerālkonsulāta līmeni, ir diplomātiskās attiecības. Saprotams, ka taivāniešiem šis ir sevišķi sapīgs jautājums. Tāpēc ĶR Taivas ģenerālkonsuls Latvijā Džans Guisjans šajā ziņā netaisās piekāpties. Viņš saka: "Kad saskaņā ar Vīnes konsulāro attiecību pakta 2. panta 2. punktu valdība nolēmj nodibināt diplomātiskās attiecības, tad konsulāras attiecības automātiski kļūst par to sastāvdaļu, ja vien oficiālā paziņojumā nenorāda citādi".³⁹

Par teorētiskām nesaskaņām konsulāta statusa jautājumā signalizēja Ķīnas Republikas karogs, kas parādījās virs konsulāta ēkas tikai pēc zināma laika.

7. *Post scriptum: abu Ķīnu un Latvijas attiecības uz doto brīdi (1993. g. maijs).*

Pēc straujajām izmaiņām abu Ķīnu un Latvijas attiecībās pašreiz iestājies klusums.

ĶTR pēc Taivānas ģenerālkonsulāta atvēršanas un sava pilnvarotā pārstāvja atsaukšanas apturēja oficiālu darbību Latvijā, taču - un tas ir pirmo reizi pasaules praksē - formāli saglabāja diplomātiskās attiecības.

Pēdējo mēnešu laikā Taivānas - Latvijas sadarbībā nav parādījusies nekas principiāli jauns. 1992. gada oktobrī demisionēja Jānis Jurkāns, kurš nekad nav slēpis savu apbrīnu pret augsti attīstīto Taivānu.

Ārlietu ministram Georgam Andrejevam ir cits viedoklis. 1993. gada janvārī viņš paziņoja, ka attiecību iesaldēšana ar ĶTR bijusi kļūda, bet piebilda, ka pašreiz Latvija nemainīs savu ārpolitisko kursu.

III Kā radās divas Ķīnas (vēsturiska retrospekcija).

XX gadsimta Ķīnas vēsture - tā ir Gomiņdana un Ķīnas komunistiskās partijas draudzības un cīņu vēsture. Gomiņdana partija (GMD), ko parasti tulko kā Nacionālo, nodibinājās 1912. gadā - cerību pilnajā laikā pēc imperatora gāšanas un republikas pasludināšanas. Visi tā gada notikumi personificējās Suna Jatsenā. Viņš bija partijas vadonis un revolūcijas simbols. Taču jaunajā republikā viņu atstāja no reālas varas. Imperatoram aizejot, varu pakāpeniski sagrāba dažādi ģenerāļi, kuri faktiski sadalīja Ķīnu. Pekinas centrālā valdība pastāvēja tikai nomināli.

Dienvidu lielāko pilsētu Guandžou laiku pa laikam ieņēma ar GMD partiju saistītie militāristi. Dažreiz tie sauca Sunu Jatsenu "uz valdīšanu", dažreiz padzina.

GMD eksistence kļuva visai nekonkrēta. Biedru skaits nebija zināms. 20. gadu sākumā kāds ārzemnieks interesējies, cik partijā esot cilvēku. Suns Jatsens esot nosaucis milzīgu skaitli. Uz jautājumu, kā viņam izdevies to noteikt, viņš paskaidrojis, ka tikko esot beidzies studentu kongress, kura dalībnieki pieņēmuši rezolūciju par GMD atbalstīšanu. "Un jūs varat iedomāties" izsaucās Suns Jatsens, "cik Ķīnā ir studentu!"⁴⁰ Šāda tipa partija Ķīnas apstākļiem bija ideāli piemērota - sastāva un struktūras nenoteiktība sakņojās pašā Ķīnas sabiedrībā.

Tā turpinājās līdz 1920. gadu sākumam, līdz tam laikam, kad Padomju Krievija un Kominternes sāka izrādīt interesi par sociālistiskajiem un nacionālajiem spēkiem Ķīnā. Uz politiski sadrumstaloto Ķīnu sāka braukāt Kominternes darbinieki. Tie nodibināja sakarus ar dažiem Ķīnas intelektuāļiem, kuri bija noskaņoti Marksa ideju uzņemšanai. Tā 1921. gadā tapa Ķīnas Komunistiskā partija (ĶKP), kurā tagad ir 50 miljoni, bet dibināšanas laikā bija kādi 50-60 biedri.

Saskaņā ar Kominternes toreizējo teorētisko nostāju Āzijas nacionālisti bija komunistu sabiedrotie cīņā pret kopējo ienaidnieku - Rietumu imperialismu. Tāpēc Padomju Krievija un Kominterne ipašu uzmanību pievērsa nacionālajai kustībai, un starp nacionalistiem tieši Suņs Jatsens un viņa vadītā GMD partijā izrādījās vispiemērotākie Kominternes teoriju īstenošanai.

Sākas slepenas tikšanās un pārrunas ar Suņs Jatsenu. Aizvien biežāk uz Ķīnas dienvidiem brauca Krievijas diplomāts A. Jofe, Profinternes sūtītāis J. Lepsis.

Pats Suņs Jatsens tolaik izmisīgi, taču bez panakumiem meklēja sabiedrotos ārpus Ķīnas. Viņš loloja plānus par Ķīnas apvienošanu militārā ceļā zem GMD varas, taču viņam nebija nedz naudas līdzekļu, nedz armijas šā plāna īstenošanai. Krievijas pārstāvji izrādīja gatavību sniegt viņam palīdzību.

Suņam Jatsenam Rietumu un Krievijas sociālisma idejas jau agrāk bija likušās pievilcīgas. Te varbūt rodams izskaidrojums tam, kāpēc viņš tik ātri izjuta "ideālu tuvību" ar Padomju Krieviju. Gomiņdana vadonis deklarēja ķīniešiem saprotamā izteiksmē: "Krievijā ir uzbūvēta sabiedrība, par ko reiz sapņoja Konfūcijs". No Suņa Jatsena tika prasīts tikai viens: pieņemt GMD paspārnē nesen dzimušo ĶKP.

1923. gadā viņš vienojas ar Krieviju par sadarbību. Kominterne domāja par aliansi, bet Suņs Jatsens panāca to, ka ĶKP locekļiem nācās iestāties GMD partijā individuāli, saglabājot piederību ĶKP. Acimredzot Suņs Jatsens tā cēreļa efektīvāk kontrolēt komunistus, skaidrs, ka viņš nepietiekoši novērtēja Kominternes iespējas. Pateicoties GMD partijai, tās autoritātei un izvērstajām struktūrām, ĶKP no skaitliski nelielas un neietekmīgas cilvēku grupas četrus gadu laikā kļuva par nopietnu spēku, tās biedru skaits simtkāršojās.

Lai iepazīstinātu ar Krievijas potenciālu un ar iespējamo palīdzību, 1923. gadā uz Maskavu nosūtīja GMD delegāciju, ko vadīja Suņa Jatsena jaunākais biedrs un uzticamais palīgs Čans Kaiši. Delegācija ieradās Maskavā 1923. gada septembrī un uzturējās tur trīs mēnešus. Tiekoties ar Krievijas kompartijas centrālās komitejas sekretāru J. Rudzutaku, Čans Kaiši teica: "Mēs, GMD partijas pārstāvji, esam atsūtīti uz Maskavu, lai pirmām kārtām iepazītos ar Krievijas Komunistisko partiju, ko te pārstāv CK, lai saņemtu dažus padomus mūsu darbam Ķīnas dienvidos un savstarpēji apmainītos ar informāciju". J. Rudzutaks atbildes runā konstatēja, ka "Gomiņdāns pēc sava gara ir ļoti tuvs Krievijas Komunistiskajai partijai". Čans Kaiši apstiprināja Rudzutaka vārdus, piebilstot, ka "Gomiņdāns vienmēr ir uzskatījis Krievijas Komunistisko partiju par savu miesīgo māsu". Delegācijas prasības Čans Kaiši formulēja šādi: "Atsūtīt uz Ķīnas dienvidiem pēc iespējas vairāk cilvēku Ķīnas armijas apmācīšanai pēc Sarkanās armijas parauga."⁴¹

1923. gada 25. novembrī Čans Kaiši un citi delegācijas locekļi piedalījās Kominternes izpildkomitejas sēdē. GMD tika uzņemts Kominternē ar novērotāja tiesībām. GMD biedriem atļāva mācīties Krievijas augstskolās, arī kara akadēmijās. (1925. gadā Čans Kaiši atsūtīja uz Maskavu Ķīnas darbaļaužu komunistiskajā universitātē mācīties savu dēlu - Dzjanu Dzingo). No tā laika GMD liktenis lielā mērā sāka izšķirties Maskavā.

Kominterne izrādīja gatavību Suņam Jatsenam palīdzēt organizatoriski nostiprināt GMD. No Krievijas Ķīnā ieradās Mihails Borodins (1905. gadā viņš bija aktīvi piedalījies revolucionārajos notikumos Rīgā). Viņš kļuva par GMD politisko padomnieku. Protams, M. Borodinam nebija ne mazāko šaubu, ka Krievijas Komunistiskās partijas pieredze ir izmantojama jebkurā valstī un jebkuros apstākļos. Talantīgi pārnēsis savas partijas organizatoriskos principus un struktūras Ķīnas īstenībā, viņš dažu mēnešu laikā paguva pilnīgi pārbūvēt GMD. Pārmaiņas izrādījās

tik būtiskas, ka 1924. gada janvārī notikušo kārtējo GMD kongresu pasludināja par pirmo.

Krievijas militārie padomnieki palīdzēja GMD izveidot armiju un izstrādāja Ziemeļu karagājiena taktiku. Karagājiens no Ķīnas dienvidiem uz ziemeļiem bija sens Suņa Jatsena sapnis, un Suņa Jatsena pēkšņa nāve 1925. gadā neapturēja šīs idejas īstenošanu. Čans Kaiši kļuva par GMD armijas virspavēlnieku. Liela loma karagājiena plāna izstrādāšanā bija galvenajam militārajam padomniekam Vasilijam Bliheram. Viņš arī bija klāt izšķirīgajā cīņā - Naņčanas pilsētas ieņemšanā, kas Čanam Kaiši atvēra durvis uz svarīgiem centriem Jandzi upes ielejā, to skaitā uz Nankinas pilsētu.

Tikmēr citas GMD armijas daļas ieņēma Uhaņas pilsētu, uz kurieni, saskaņā ar agrāk izstrādāto plānu, no Guandžou pilsētas pārcēlās GMD vadība. To vadīja Suņa Jatsena likumīgais politiskais mantinieks Vans Dzinvejs. Čans Kaiši atteicās pakļauties GMD vadībai Uhaņā. 1927. gada martā viņš izdarīja apvērsumu, sašķēlot GMD partiju. Viņš uzurpēja varu, izveidojot valdību Nankinā. Viņš vienpusīgi sarāva attiecības ar komunistiem un izvērsa nežēlīgu neseno sabiedroto iznīcināšanas kampaņu.

Četru gadu laikā abas partijas bija cieši saaugušas kopā, tāpēc komunistu zaudējumi bija milzīgi. Nu šķirās abu Kominternes skolu izgājušo partiju ceļi. Dzjans Dzingo Maskavā publiski nosodīja savu tēvu.

Uhaņā GMD valdība turpināja sadarboties ar komunistiem vēl dažus mēnešus. 1927. gada jūlijā arī tā vērsās pret komunistiem, faktiski atzīstot Čana Kaiši tiesības uz pārvaldīšanu.

Čana Kaiši apvērsums izjauca Ziemeļu karagājiena plānus un apturēja GMD armiju pusceļā, taču dažos turpmākajos gados Nankinas diktatoram izdevās sagrābt visu valsti.

Tagadējie varasvīri Taivanā vēl joprojām uzskata sevi par Čana Kaiši mantiniekiem un 1927. gadā izveidoto valdību par likumīgu (pretstatā ĶTR valdībai).

ĶKP biedri sekojot Kominternes instrukcijām, pulcējās grūti pieejamos un mazapdzīvotos rajonos. Kaut gan Čans Kaiši 1934. - 1935. gados bija ļoti tuvu uzvarai, taču pavisam iznīcināt komunistisko kustību viņam neizdevās. Neskatoties uz Kominternes pretrunīgajiem norādījumiem, uz savstarpēji nežēlīgo izrēķināšanos Kompartija, uz GMD labi sagatavotajām armijām ar vacu instruktoriem, komunisti bija spējuši izveidot pašu kontrolētas teritorijas, - sākumā dienvidos, pēc tam - Ķīnas ziemeļaustrumu daļā, Mongolijas robežas tuvumā.

1930. gadu vidū Ķīna atradās jaunu briesmu priekšā - tai draudēja Japānas interence. Kominterne pēc 1935. gada VII kongresa atkal sāka virzīt Ķīnas komunistus uz sadarbību ar GMD. Japānas iebrukuma draudi daudziem ķīniešiem lika saprast, ka abu politisko pretinieku apvienošanās ir vēstures nepieciešamība. Gomiņdanam par izšķirīgo faktoru kļuva PSRS solījums sniegt Ķīnai palīdzību karā ar Japānu. Tā pēc desmit savstarpējas iznīcināšanas gadiem 1937. gadā GMD un ĶKP atkal apvienojās. Tika izveidota kopīga armija, komunistus iekļāva GMD valdībā. Alianse formāli saglabājās līdz 1945. gadam, t.i. līdz japāņu Kvantunas armijas sagrāvei.

Padomju Savienībai bija izdevīgi karot pret Japānu Ķīnas teritorijā un ar ķīniešu rokām, tāpēc tā piešķīra GMD valdībai lielus kreditus, kara tehniku, nosūtīja uz Ķīnu savus kara specialistus. Draudzības nostiprināšanai 1937. gadā uz Ķīnu tika atsūtīts atpakaļ Dzjans Dzingo, kas tolaik ar vārdu Nikolajs Jemeljanovs strādāja Sverdlovskā, "Uralmaš" rūpnīcā, bija aktīvs Krievijas komunistiskās partijas biedrs un piedalījās kolektivizācijā.

Padomju Savienības palīdzību saņēma tieši GMD valdība. Ķīniešu komunistu vidū tas izraisīja lielu neuzticību PSRS. Jāņem

vērā, ka neskatoties uz vienošanos par sadarbību abas puses turpināja naidoties, un laiku pa laikam Gomiņdāna kareivji vērsa Padomju Savienības piesūtītos ieročus pret komunistiem. Situācija bija visai delikāta.

1945.-47. gados, pēc Japānas sakāves komunisti un nacionālisti mēģināja panākt kompromisu. Taču vienoties bija grūti, jo abas puses bija jau pietiekami stipras, lai katra no tām varētu pretendēt uz visu varu Ķīnā. ĶKP aktīvi atbalstīja Padomju Savienību, sevišķi ar sava karaspēka neilgo, taču ļoti nozīmīgo klātbūtni Maņdžūrijā. Par GMD partiju gādāja ASV - Ķīnas sabiedrotā II pasaules kara laikā.

Spēku samērs bija aptuveni vienāds, bet iznākums grūti prognozējams. Un tomēr komunistu uzvara bija likumsakarīga: Gomiņdāna administrācija bija sevi diskreditējusi iepriekšējos gados. Tās neefektīvā cīņa ar Japānu, diktatoriskās metodes, uzpērkamība un radu būšana nosacīja partijas un tās līdera Čana Kaiši sakāvi. 1949. gadā, kamēr komunisti svinēja uzvaru Pekinā, GMD partijas augstākie funkcionāri un viņu ģimenes locekļi ar ASV lidmašīnām pārcēlās no kontinentālās Ķīnas uz Taivānu.

IV Lielā Ķīna un Taivana: ceļi šķiras.

1. Ķīnas Tautas Republika pēc 1949. gada.

1949. gada septembrī komunisti savas varas leģitimēšanai sasauca Ķīnas Tautas politiski konsultatīvo konferenci, kuras darbībā piedalījās demokrātiskās partijas un organizācijas, Tautas atbrivošanās armija, dažādu nāciju un reģionu pārstāvji, trimdinieki. Gomiņdāns tur pārstāvēts nebija. Konference uzņēmas satversmes sapulces funkcijas. Tā akceptēja "Kopejo programmu", kura kļuva par pagaidu konstitūciju. Tika ievēlēta Centrālā tautas valdības padome, kura darbojās kā pagaidu augstākā vara. Valdības padomē 50% vietu plus viena vieta bija atvēlētas komunistiem. Mao Dzeduns kļuva par padomes priekšsēdētāju. Konference pasludināja Pekinu par galvaspilsētu un akceptēja jauno valsts nosaukumu - Ķīnas Tautas Republika.

1. oktobrī Tjaņņanmeņa (Debesmiera vārtu) laukumā Pekinā notika grandioza ceremonija, kas bija veltīta jaunās valsts proklamēšanai.

Pastāvīga valsts vara tika izveidota 1954. gadā. Septembrī sasauca Visķīnas tautas pārstāvju sapulci - augstāko likumdošanas orgānu. Tas ievēlēja Mao Dzedunu par ĶTR priekšsēdētāju.

Pirmajos ĶTR pastāvēšanas gados turpinājās kari, gan iekšzemē - ar Gomiņdāna armijas daļām, gan ārpus Ķīnas - Korejā. Vietējā vara bija militarizēta un kontrolēja sabiedrību un saimniecību. Armija un komunistiskā partija pārnese uz visu Ķīnu pārvaldīšanas metodes, kuras pielietoja partizāņu cīņas laikā.

1949.-1952. gados notika plašas sabiedrības tīrīšanas kampaņas: pret valdības ierēdņiem ("tris ļaunumu" kampaņa - korupcija, izšķērdīgums, birokrātisms), pret kapitālistiem un privāttužņēmējiem ("piecu ļaunumu" kampaņa - kukuļņemšana,

izvairīšanās no nodokļiem, valsts ipašuma zagšana, blēdība ar valsts pasūtījumiem, ekonomiskās informācijas zagšana). Jaunā valdība vērsās arī pret "kontrrevolucionāriem" (gomiņdaniešiem), pret inteliģenci. Skolotājiem, rakstniekiem, māksliniekiem un pārejiem intelektuālā darba darītājiem bija pavēlēts mācīties un censties labot sevi ar kritiku un paškritiku, atbrīvojoties no imperialistiskā, feodālā, birokrātiski - kapitalistiskā politiskā un idejiskā iespaida, bet par dzīves vadmotīvu izvirzīt kalpošanu tautai.

Kaut gan Padomju Savienības atbalstītā un ar VK(b)P teoriju bruņotā KTR valdība, bija solījusi konsekventi realizēt visplašāko demokrātiju, tā sāka ieviest dzīvē nolidzinošo socialismu. Pirmām kārtām vajadzēja pārņemt valsts kontrolē visu saimniecību. Jau 1950. gada KTR valdība ķērās pie finanšu un ekonomiskās sistēmas unificēšanas. Lielie uzņēmumi tika ekspropriēti un pārgāja valsts īpašumā. Zemi sadalīja starp tās apstrādātājiem. Līdz 1952. gada pavasarim zeme bija piešķirta aptuveni 300 miljoniem zemnieku. Bet jaunsaimnieku prieki nebija ilgi: tajā pašā gadā KKP CK akceptēja "ģenerālo līniju" - kursu uz pakāpenisku industrializāciju rūpniecībā un kolektivizāciju lauksaimniecībā.

Neskatoties uz dažām nepārprotamām iezīmēm, kas liecināja par jaunās varas totalitāro raksturu, plašas iedzīvotāju masas to sākumā uzņēma ar lielu pacīlātību: korumpētais Gomiņdāns bija padzīts, karš bija beidzies. Taču šis pozitīvais lādiņš diezgan ātri izzuda, un tā vietu ieņēma elementāras bailes.

Lai "pāraudzinātu" tautu sev vēlamajā garā, KKP organizēja neskaitāmi daudz politisku kampaņu. Kā pēc diriģenta nūjiņas mājiena kaut kas tika aizliegts vai atļauts visai tautai. Tā, 1956. gadā radošajai inteliģencei pēkšņi atļāva brīvi diskutēt. Atsaucoties uz Ķīnas kultūras uzplaukšanas laikmetu 6.-4. gs. p.m.ē., jaunajam politiskajam kursam piešķīra tēlainu nosaukumu "Simts puķes zied, simts skolas stridas". Jau nākamajā, 1957.

gadā, visiem tiem, kuri "ziedēja" un "stridejās", piesprieda dažādus sodus.

1958. gadā komunisti pārsteidza tautu ar jaunu pagriezienu - "triju sarkano karogu" kursu. Ar "sarkanajiem karogiem" bija domāti trīs svarīgākie darbības virzieni: 1) "ģenerāla līnija" - celt socialismu "ātrāk, labāk, taupīgāk", 2) "lielais lēcienš" rūpniecībā un 3) "tautas komūnas" lauksaimniecībā.

KKP vadītāji iedomājās, ka 7-10 gadu laikā Ķīna varēs kļūt par supervalsti, apsteidzot ASV ekonomikas attīstībā un Padomju Savienību socialisma celtniecībā. Zemnieki tika sadzīti komūnās, strādnieki - brigādēs, sakās visas zemes ciņa par "graudiem" un "tēraudu". Lielais lēcienš beidzās ar badu un pēc viduslaiku tehnoloģijas saražota nelietojava tērauda kalniem.

Piebremzējot straujo virzīšanos uz priekšu 1960. gadu sākumā, KTR valdība tomēr nelika savai tautai mieru. 1962. gadā Mao Dzeduns izvirzīja teoriju par sabiedrības "segīveidīgu" attīstību. Seglu kārtējais pacēlums sakrita ar 1965. gadu, ar "Lielo proletārisko kultūras revolūciju". Četrus gadus Ķīna grima savstarpējas politiskās izrēķināšanās haosā. Visu varu pārņēma Mao Dzeduns kopā ar radnieku un citu īpaši uzticamu cilvēku grupu. Viņi balstījās uz armiju un pusaudžiem, kurus sakūdīja pret skolotājiem, ierēdņiem, pret visiem priekšniekiem, kas "iet kapitālisma ceļu". Kultūra, izglītība, māksla tika pasludinātas par "veciem krāmiem". "Īstajai kultūrai" vispirms vajadzēja brutāli attīrīt vietu, lai tā varētu nākt "no apakšas" kā tautas kolektīvā daiļrade. Grāmatu drukāšana apstājās un tikai Mao Dzeduna sarkanās citātu grāmatiņas daudzu miljonu metienos rādīja jaunajai kultūrai pareizo virzienu.

Oficiāli "kultūras revolūcijas" posms tika noslēgts pēc desmit gadiem - 1975. gadā. Rezultāts - miljoni represēto un vajāto KTR ekonomika cieta milzīgus zaudējumus.⁴²

70. gadu beigās pēc kārtējās funkcionāru cīņas ĶTR vadībā revolucionāros romantiskus nomainīja tā saucamie pragmatiski, kuriem bija vienīga "kāda krāsā ir kaķis, ka tik tas ēstu peles". Paturot komunistiskos ideālus, viņi atteicās no pārgalvīgām pretenzijām uz to ātru īstenošanu. Un, ķīniešiem, kam jau kādus 20 gadus tika stāstīts, ka viņi strauji tuvojas pilnīgam komunismam, bija jāsamierinās ar jauno vadītāju domu, ka Ķīna atrodas komunisma ceļa pašā sākumā.

Vēsturiskais pagrieziens notika 1978. gada decembrī Centrālkomitejas plēnumā, kur izlēma atbrīvoties no "kultūras revolūcijas" sekām un reformēt ekonomiku.

80. gados tika atjaunotas valsts struktūras, kuras bija iznīcinājuši "kultūras revolūcija". Laukos likvidēja kolektīvās saimniecības. Ķīna atvēra durvis ārzemju investīcijām. Tika atļauta privātuzņēmēju darbība. Beidzot atcēla "deviņas neliēšu kategorijas": - šķirisko ienaidnieku un to pēcnācēju stratifikāciju, kura eksistēja visus ĶTR pastāvēšanas gadus. Turklāt sociālisma plānveidīgajā saimniecībā iestarpinājās speciālās ekonomiskās zonas - kapitalisma salīņas.

Ķīnas apstākļos pat šādi pieticīgi pasākumi uzreiz atstāja milzīgu iespaidu. 1984. gada laikā cilvēku ienākumi izauga par 13,5 %, 1985. gadā - par 12,3%. Saražotās lauksaimniecības un rūpniecības produkcijas vērtība palielinājās attiecīgi - par 15,2% un 16,8%.⁴³

Taču strauja attīstība radīja sociālo nevienlīdzību. Saasinājās pretrunas starp ekonomisko liberalismu un politiski partejisko stingrību. Studenti kļuva par sabiedrības pieaugošās neapmierinātības barometru. 1986.-1987. gados Pekinu satricināja studentu nemieri. Valdība ar lielām grūtībām tika ar tiem galā. Nemieri izraisīja politisko krīzi, kuras rezultātā, noturot paškritisku runu, demisionēja ĶKP ģenerālsēkretārs Hu Jaobans.

杜甫檢討

Slavenais dzejnieks Du Fu (712 - 770) raksta paškritiku.

Bet sociālās problēmas palika neatrisinātas, un tas noveda pie sabiedriskā sprādziena 1989. gada aprīlī-jūnijā. Studenti plānoja savas protesta akcijas pieskaņot 1919. gada 4. maija studentu patriotiskās kustības gadadienai. Taču demonstrācijas sākās ātrāk, aprīļa vidū, sakarā ar Hu Jaobana nāvi. Studenti griezās pie valdības ar prasībām, kuras pamatā bija vērstas uz ĶKP ietekmes samazināšanu un dzīves demokratizēšanu.

Studenti okupēja Tjāņanmeņa laukumu. Valdība vilcinājās. Sasprindzinājums pieauga ar katru dienu. Studenti apelēja pie valsts vizītē atbraukušā M. Gorbačova. Atsevišķi jaunekļi turpat uz laukuma uzsāka badastreiku. 20. maijā tika parakstīts likums par karastāvokļa ieviešanu⁴⁴ un ap Tjāņanmeņa laukumu izvietojās karaspēks. Uz dažām dienām pazuda partijas un valsts vadītāji, un apkārt izplatījās visfantastiskākās baumas. "Lai gan joprojām nekas neliecināja par varmācības iespēju".⁴⁵ Un tad - naktī no 3. uz 4. jūniju speciāli no Dienvidiem atvestā 27. armija, kuru komandēja prezidenta Jana Šankuņa radnieks, aplenca laukumu un uzbruka neapbruņotajiem demonstrantiem. "5:30 no rīta attīrīšana bija pabeigta".⁴⁶

Kaut gan tā nebija pirmā reize, kad ĶTR valdība sasniedza tai vajadzīgos mērķus ar vardarbīgām metodēm, taču šoreiz valsts vara skaidri nodemonstrēja milzu bezdibeni, kas šķīra viņu no pašu tautas, no tautas nākotnes - jauniešiem.

Valsti sākās terors, "pavasara kustības" dalībnieku tīrīšana un tiesāšana. No visiem valsts pilsoņiem tika prasīta politiskās lojalitātes pierādīšana, ko pārbaudīja atjaunotajās kritikas un paškritikas sapulcēs. Tas tika darīts marksisma aizstāvēšanas un buržuāziskā liberālisma apkarošanas vārdā.

Turpināja parādīties deklarācijas par ekonomiskās reformas nepieciešamību, taču akcenti tajās bija mainījušies. Tā, piemēram, Valsts padomes priekšsēdētājs Li Pens kādā runā paziņoja, ka īstenojot ekonomiskās reformas, pirmām kārtām jādodom par valsts

un socialistiskās iekartas nostiprināšanu, kā arī par plānošanas sistēmas saglabāšanu tirgus apstākļos.⁴⁷

2. ĶTR - PSRS - ASV.

ĶTR tās izveidošanas laikā bija cieši saistīta ar PSRS un VK(b)P. Kaut gan lielā draudzība starp ķīniešu un padomju komunistiem neizslēdza arī pretrunas.

Palīdzot Ķīnas kompartijai 20.-40. gados, PSRS vispirmām kārtām aizstāvēja savas intereses Ķīnas teritorijā. Ķīniešu komunisti, savukārt, izturoties ar pietāti un uzticību pret padomju biedriem, ne vienreiz vien 20. un 40. gados mēģināja atbrīvoties no ciešajiem VK(b)P apkampieniem. 40. gados daži ĶKP vadoņi pretvaru "vecākajai masai" redzēja Amerikas Savienotajās Valstīs. Amerikāņi, ne īpaši uzticoties savam militārajam sabiedrotajam karā pret Japānu - Čanam Kaiši, visai nopietni apsprieda jautājumu par pārorientēšanos uz komunistiem. Pilsoņu kara gados Ķīnā ASV tomēr izšķīrās par labu Gomiņdanam.

1950. gadā Mao Dzeduns pirmo reizi ieradās Maskavā, kur parakstīja līgumu par draudzību un lūdza kreditus. Viņam piešķīra 300 miljonus dolāru, t.i. desmito daļu no prasītās summas, uz desmit gadiem. (Tiesa gan, vēlāk aizdevuma apmēri izauga vairākkārt). Ķīnas komunistiem no svara bija arī krievu morālais atbalsts: PSRS atzina ĶTR nākamajā dienā pēc tās proklamēšanas.

Draudzība bija intensīva, taču neilga. Jau 50. gadu beigās parādījās pirmās nopietnās nesaskaņas. 1960. gadā PSRS, nosodot ķīniešus par patstāvību, vienpusīgi sarāva vairākus simtus vienošanos un līgumu, un mēneša laikā atsauc savus speciālistus. "Kultūras revolūcijas" laikā attiecības saasinājās tik tālu, ka sākās pierobežas konflikti.

Bipolārajā pasaulē sanaidošanās ar PSRS gandrīz automātiski

nodrošināja Ķīnas komunistiem ASV respektu. "Kultūras revolūcijas" augstākajiem vilņiem noplokot, ASV politiķi sāka meklēt ceļus pie Mao Dzeduna, kuram arī bija svarīgs amerikāņu atbalsts. 1971. gadā ĶTR, kura 22 gadus bija atstumta no pasaules politikas, (Ķīnu ANO pārstāvēja Taivana) ar ASV piekrišanu tika uzņemta Apvienoto Nāciju Organizācijā.

1972. gadā ASV prezidents Niksons ieradās vizītē Pekinā. Tas pavēra ĶTR un Amerikai plašas sadarbības iespējas.

Amerikāņi bija ieinteresēti nostiprināt sakarus ar ĶTR, gan lai sašaurinātu PSRS sabiedroto loku, gan lai dabūtu pieeju milzīgajam Ķīnas tirgum. Bez tam, šķiet, viņiem bija tālejoši plāni, kuri perspektīvā paredzēja komunistiskās Ķīnas pārorientēšanu kapitālisma virzienā un pakāpenisku ĶTR tuvināšanu Taivanai, lai nākotnē atrisinātu ĶTR - Taivas dilemmu.

Ķīnas Tautas Republikas diplomātisko atzišanu ASV izmantoja kā papildus argumentu ĶTR virziņā preti ārzemju kapitāliem un brīvajam tirgum.

ASV loma Ķīnas iekšējās izmaiņās kļūst skaidrāka, salīdzinot dažus datumus. 1978. gada 16. decembrī ĶTR un ASV parakstīja komunikē par gatavību nodibināt diplomātiskos sakarus. Tajā pašā dienā ASV sarāva diplomātiskās attiecības ar Taivanu. 18.-22. decembrī Pekinā notika Centrālās komitejas plenums, kas pieņēma vēsturiskus lēmumus par kardinalām izmaiņām Ķīnas ekonomikā. 1979. gada 1. janvārī ASV un ĶTR nodibināja diplomātiskās attiecības, un tani pat dienā Višķīnas tautas pārstāvju sapulces Pastāvīgā komiteja pieņēma aicinājumu tautiešiem Taišanā par tiešu kontaktu izveidošanu.

Var domāt, ka ASV visai vājā reakcija uz 1989. gada notikumiem izskaidrojama arī ar to, ka Amerika negribēja atteikties no saviem stratēģiskajiem plāniem Lielajā Ķīnā.

3. ĶTR pašreizējā situācija un prognozes.

Spriežot pēc dažām pazīmēm, ĶTR sākot ar 1992. gadu cenšas atgriezties pie 80. gadu reformām un vairs nepieļaut reformu tempu samazināšanu idejisku apsvērumu dēļ.

1992. gada janvārī ĶTR harizmātiskais līderis Dens Sjaopins apmeklējot dienvidu speciālās ekonomiskās zonas aicināja uz drosmīgajiem eksperimentiem. Tā pati doma arī noteica viņa ekonomisko rakstu izlases saturu, kas publicēta 1992. gadā ar nosaukumu "Dokuments Nr.4"

1992. gada oktobrī notika ĶKP 14. kongress. Uz kongresu ieradās 1991 delegāts lai vēlreiz nodemonstrētu partijas saliedētību. Nelielas izmaiņas skāra tikai vadošo darbinieku sastāvu - demisionēja daži gados veci biedri. Svarīgi šķiet, ka kongress noritēja zem "socialistiskā brīvā tirgus" karoga.

Novērotāji ļoti optimistiski vērtē pašreizējo ĶTR ekonomisko kursu. Kā ārkārtēji optimistiskas analīzes paraugu var nocīt rakstu "Ķīnas ekonomiskais bums". Raksta autors atzīmē, ka "Pekinas reformas padarīja to naudas ieguldītāju acis par magnētu, kas savukārt kļuva par jaudīgu motoru Austrumāzijā". "Japāna ilgu laiku bija lokomotive, kas virzīja Āzijas ekonomiku uz priekšu". Tagad "Ķīna kļūst par alternatīvu Japānas ekonomiskajai visvarenībai." "Ķīniešu tauta ir gatava pacelt Āziju nākamajā labklājības pakāpē".⁴⁸ Cits žurnālists apgalvo, ka "Ķīna atrodas savas pārsteidzošās attīstības otrajā fāzē. 80. gados tas rūpniecības produkcija pieauga par 14,4% gadā, kas bija visstraujākais pieaugums 50 pasaules vadošo ekonomiku starpā". "Ķīna atkal ir ceļā".⁴⁹

Diezvai var paredzēt, ka tuvākajā nākotnē straujš progress skars katru Ķīnas iedzīvotāju. Vēl jorprojam Ķīnas ekonomiskās dzīves ritumu nosaka lauki, kur arī dzīvo lielākā iedzīvotāju daļa un tie

bremzēs Ķīnas virzīšanos uz priekšu. Teritorijas mērogi un 1 miljards 200 miljonu lielais iedzīvotāju skaits, zems lasīt un rakstīt prasmes līmenis (apm. 73%) - katrs no šiem faktoriem var apstādīnāt jebkuru pozitīvu ekonomisku pasākumu. Tomēr uz vispārējās atpalicības fona - un tas jau ir pierādīts - var arī rasties atsevišķi efektīvas saimniekošanas centri un nozares.

Pateicoties brīvajiem kapitāliem, kas nāk no šiem centriem, tāpat no tautiešiem Amerikā, no Taivānas, pateicoties lētajam darbspēkam Ķīnai jau tuvākajā nākotnē ir labas izredzes pasaules tirgū. Šodienas ĶTR kontrole jau 90% no pasaules rotālietu tirgus. Desmit gadu laikā tas pats var notikt ar apavu un apģerbu tirgu.⁵⁰

ĶTR jau tagad kļuvusi par vienu no desmit lielākajām eksportētājām valstīm, apsteidzot Dienvidkoreju. 1992. gadā ekonomiskais pieaugums bija 12%. Dienvidu speciālās zonas attīstās gandrīz divas reizes straujāk.

Izplatījies priekšstats, ka līdz ar tirgus attīstību Ķīnā notiks arī liberalizācija politiskajā dzīvē. Domāju, ka citu Āzijas valstu piemēri neapstiprina šādas prognozes. Vai tad tirgus ekonomikai traucē stingrs, centralizēts režīms ar stingru idejisko nostāju?

Kas tagad notiek Ķīnā? Informācijas līdzekļi ziņo par to, ka arvien vairāk saimniecisko nozaru ir atbrīvotas no valsts kontroles. Taču diez vai to var interpretēt kā demokrātijas paplašināšanu. Tāda liela, spēcīga, ārkārtīgi elastīga institūcija, kāda Ķīnā vienmēr ir bijusi valsts, nemaz nesamazina savu nozīmi, ja ierobežo centrālo kontroli kādā ekonomikas nozarē. Tagad ķīnieši atbrivojas no viņiem svešās Staļina laika visaptverošās centralizācijas sistēmas, tomēr paturot daudzus specifiskus politiskās ietekmes mehānismus - piemēram, tādu kā uzticīgie ierēdņi - galvenie valsts gribas izplatīšanas kanāli. Atkal atjaunota valsts eksāmenu sistēma ierēdņu vietām, kas tika atcelta 1905. gadā.

ĶTR tagad notiek Mao kulta restaurēšana. Viņa portreti parādās uz taksometriem un autobusiem, un avīzes stāsta, ka tie sargājos no avārijām. Vai tā ir pastāvošā režīma agonija, vai dzīvotspējas demonstrēšana? Domāju, ka pagaidām otrā atbilde būtu pareizāka.

Ķīnas demokrātijas lakstīgalas tagad cer uz paaudžu maiņu, kas notiks tuvākajos gados dabiskā ceļā. Nevar apšaubīt to, ka pie varas nāk un nāks jaunāki cilvēki. Bet vai notiks kvalitatīvas izmaiņas - nav zināms.

Šķiet, ka pie kardinalām politiskām pārmaiņām paaudžu mija (vismaz šoreiz) nenovedīs. Pirmkārt tāpēc, ka visas "labās vietas" jau ir sadalītas starp partijas ierēdņu dēliem un meitām, un tie ir viņi, kas jau vairākus gadus reāli izstrādā valsts stratēģiju. Tā, Denam Sjaopinam rakstot runas viņa meitas - Dena Naņa un Dena Žuna. Grūti iedomāties, ka šis apburtais loks tiks salauzts tuvākajā nākotnē.

Dens Sjaopins esot teicis, ka tiešas vēlēšanas Višķinas tautas pārstāvju sapulcē nenotiksot ātrāk par 2049. gadu - revolūcijas simto gadadienu.⁵¹

Politiskās pārmaiņas būs bloķētas dažādu faktoru dēļ; tā ASV, kas palīdzēja sagraut PSRS, tagad baidās no haosa Ķīnā.

Latvijai jāreķinās ar to, ka tuvākajā laikā ĶTR pastāvēs stingrs centralizēts režīms, un jāprot sastrādāties ar tādu režīmu, kāds tur būs.

4. Taivānas salas vēsture.

Ķīnieši lielākā skaitā sāka parādīties Taivānā tikai 17. gs. vidū, kad pašu Ķīnu plosīja zemnieku kari un maņdžūru iebrukumi. Līdz tam Taivānā dzīvoja 19 ciltis, kas runāja valodas, radniecīgas malajiešu, tagalu un javiešu valodām.

Tagad lielākā daļa cilšu ir asimilēta. Palikušas deviņas - kopumā 335 000 cilvēku, t.i. 1,7% no Taivas iedzīvotājiem. (Interesanti, ka viens no pirmajiem Taivas aborigēnu pētniekiem - eiropiešiem bijis ārsts oftalmologs no Valmieras A. Moltrehts (1873 - 1932), kurš 1916. gadā nopublicējis savas zinātniskās ekspedīcijas rezultātus.⁵²⁾

Kopš seniem laikiem sala atradusies Ķīnas impērijas interešu sfērā, bet tikai 1887. gadā tā tika oficiāli iekļauta Ķīnas sastāvā kā province.

1895. gadā Ķīna zaudēja karu Japānai, un Taivana kļuva par Japānas teritoriju līdz pat 1945. gadam. Ieviešot stingru okupācijas režīmu un pārveidojot japāņu garā izglītības sistēmu, japāņi arī attīstīja Taivas ekonomiku, izveidoja labu dzelzceļu un šoseju tīklu.

Atbrīvojušies no Japānas, Taivas iedzīvotāji nebija gatavi pieņemt GMD militāri-diktatorisko režīmu. 1947. gada februārī sākās protesta akcijas, kurās piedalījās tūkstošiem taivaniešu, pārsvarā inteliģence. GMD valdība atsūtīja uz salu militarizētas vienības, kuras kopā ar vietējiem kārtības sargiem martā-maijā nogalināja ap 20 000 cilvēku (1992. gadā pirmo reizi atļāva oficiāli godināt upuru piemiņu). Bet divus gadus vēlāk, kad komunisti ieņēma Pekinu, GMD valdībai vajadzēja meklēt patvērumu tajā pašā Taivas salā.

Ar GMD valdības parādīšanos Taivanā salas iedzīvotāji sadalījās trīs grupās: aborigēni, dienvidķīnieši, kas dzīvoja Taivanā pirms 1949. gada, un GMD partijas locekļi, kuri piederēja pie Ķīnas oficiālajām aprindām un runāja Pekinas dialektā.

GMD partija uzurpēja varu un ilgus gadus pārvaldīja salu viena pati. Pirmajos gados pēc pārcelšanās aptuveni divi miljoni Gomiņdana partijas biedri ar ģimenēm izveidoja valdošo eliti salā,

kur dzīvoja trīspadsmit miljoni taivaniešu. Uz Taivanu bēgļi atveda rūpniecības iekārtas un Šanhajas bankas zelta krājumus.

Pirmie gadi Taivanā bija ļoti grūti. Ekonomikas pagrimumu padziļināja Čana Kaiši sapnis par atgriešanos kontinentā - "gads sagatavošanai, trīs - pretuzbrukumam, pieci - uzvarai". Militārie izdevumi sasniedza 12% no nacionālā kopprodukta.⁵³

Par tagadējās labklājības pamatu kļuva agrārā reforma, kuru GMD vadītā tauta veiksmīgi īstenoja 50. gadu sākumā. Zeme tika atsavināta muižniekiem un sadalīta starp apstrādātājiem. Sikos fermerus ar valsts svētību apvienoja kooperatīvos. Zemes atsavināšana gāja ātri tāpēc, ka neskāra pašus gomiņdaniešus, kuru īpašumi palika Lielajā Ķīnā. Vēlāk, 1953. gadā GMD ar dzelzainas partijas un valsts varas palīdzību sāka īstenot rūpniecības atjaunošanas programmu, kas kļuva par pirmās ceturtdaļes galveno uzdevumu.

Taivas pētnieks Su Kefu atzīmē, ka vislielāko lomu ekonomikas uzplaukuma nodrošināšanā spēja vienkāršie cilvēki ar viņiem raksturīgo čaklumu un disciplinētību. 60. gados daudzi piedalījās izejvielu apstrādē. Nostrādājot astoņas stundas savā pastāvīgajā darbavietā, veselas ģimenes līdz pat naktij turpināja strādāt mājās. Kad amerikāņu elektronikas firmas izvietoja savus pasūtījumus Taivanā, cilvēki mājās pa vakariem montēja detaļas, palielinot savus ienākumus un nodrošinot valsti ar valūtu.⁵⁴

Pēc 40 gadiem Taivas ekonomikas sasniegumi ir patiešām iespaidīgi: kādreizējā agrārā zeme kļuva par modernu industriālu sabiedrību.

Nacionālais kopprodukts uz vienu cilvēku izaudzis 60 reizes. 1952. gadā tas sastādīja 1/30 daļu no ASV attiecīgā rādītāja, šodien - tikai 1/3 daļu. 1992. gada jūnijā ārvalūtu krājumi Taivas Centralajā bankā bija lielākie pasaulē un sasniedza 86,6 miljardus dolāru.⁵⁵

Pēc nacionālā kopprodukta Taivana ieņem 21. vietu pasaulē. Un Taivana ir devītā valsts pēc investīciju lieluma ārvalstīs.⁵⁶

5. Taivana 50.-70. gados: amerikāņu klātbūtnes faktors.

Rakstot par Taivas pieredzi, pētnieki bieži uzsver optimālo un pragmatisko politiku, kuru piekopa GMD valdība. Es tomēr galveno uzsvāru liktu uz ASV gigantiskajiem ieguldījumiem Taivas saimniecībā.

Taivānai, tāpat kā Dienvidkorejai, bija atvēlēta īpaša vieta - būt par Amerikas antikomunistiskās cīņas bastionu un Amerikas "skatlogu" Austrumāzijā.

ASV piešķir naudu Taivānai, izmantojot gan oficiālus, gan neoficiālus kanālus. Teiksim, CIP ļoti devīgi apmaksāja Taivas vajadzības, sevišķi tās, kas bija saistītas ar Pasaules Antikomunistiskās līgas darbību.

Taivānai bija liela nozīme ASV stratēģiskajos plānos. Sargājot Taivānu, 7. amerikāņu karaflote brīvi uzturējās ĶTR piekrastē. Sākot ar 1950. gadu ASV izvietoja Taivānā savas karabāzes.

24 gadus pēc kārtas (līdz 1973. gada 30. jūlijam) ASV īstenoja bezmaksas militārās palīdzības programmu Taivānā. 50. gados militārā palīdzība sastādīja apm. 200 miljonu dolāru gadā. 1951 - 1965. gados ASV piešķir 2,9 miljardus dolāru kara vajadzībām un 1,5 miljardu dolāru ekonomikai.⁵⁷

70. gadu sākumā, pēc Taivas izraidīšanas no ANO, amerikāņu ekspertiem nebija skaidrības par to, cik dzīvotspējīga būs Taivāna. Un ASV darīja visu, lai ekonomiski nodrošinātu tās eksistenci kā pretspēku ĶTR un kā amerikāņu modeļa priekšrocības paraugu.

Sekojoš ASV pūliņiem, Taivas valdība 1971. gadā pasludināja jaunu kursu uz "visu spēku koncentrāciju ekonomiskajā sfērā". 1972. gadā ASV valdība aicināja savus uzņēmējus ieguldīt līdzekļus Taivas saimniecībā. Taivas ekonomiskā misija, kas ieradās ASV 1973. gada pavasarī, saņēma no amerikāņu bankām priekšlikumus par kapitālieguldījumiem 2 -2,5 miljardu dolāru apmērā - vairāk nekā Taivāna reāli bija gatava uzņemt.

Amerikāņu eksperti izstrādāja stratēģiju lauksaimniecībā un finansu politikā. ASV palīdzēja Taivānai samazināt 1973.- 74. gada finansu un naftas krīzes ietekmi.

Spriežot pēc starptautiskajiem standartiem ārvalstu finansiālā atbalsta līmenis uz vienu Taivas iedzīvotāju 50.-60. gados ir unikāls, un diezvai tas kādreiz atkārtosies nākotnē.

6. Vienpartijas diktatūras pakāpeniska demontēšana Taivānā 90. gados.

Režimu, kas pastāvēja Taivānā līdz 90. gadiem, var viennozīmīgi vērtēt kā vienas partijas diktatūru, kura balstījās uz visaptverošu izlūkdienesta darbību un uz drošības spekiem.

Ilgus gadus visās valsts varas jomās domineēja viens cilvēks - Čans Kaiši.

Pirmie politiskās liberalizācijas iedīgļi sāka parādīties 70. gados, kad Čanu Kaiši nomainīja tā dēļ Dzjans Dzingo. Viņš paziņoja, ka viņa bērni valsts varu nemantošot. Viņš sāka pieļaut augstākajiem posteņiem partijā un valdībā vietējos ķīniešus. 1987. gadā viņš atļāva daļiem Taivas iedzīvotājiem apmeklēt Lielo Ķīnu, kas bija stingri aizliegts kopš 1949. gada.

GMD partija ilgus gadus bija ieinteresēta tūlīt Taivas iedzīvotājus sasprindzinājumā un gatavībā karam. 1947. gadā, pilsoņu kara laikā,

GMD valdība (toreiz vēl Lielajā Ķīnā) pieņēma lēmumu par ārkārtēja stāvokļa ieviešanu, pasludināja tā saucamo "mobilizācijas periodu komunistu sacelšanās apspiešanai". "Mobilizācijas periods" deva pamatu apspiest jebkuru darbību, kas bija pretrunā ar valdības nostāju. Atbilstoši "mobilizācijas perioda" uzdevumiem pastāvēja divi likumi par "komunistiskajiem dumpiniekiem" un "spiegiem", kurus GMD valdība pielietoja visai plaši un interpretēja brīvi. Tikai 1991. gada maijā "mobilizācijas periods" beidzas un tika atcelti attiecīgie likumi.

Galvenais valsts likums, kas visus gadus noteica politisko dzīvi, bija 1946. gada 15. novembrī pieņemtā konstitūcija (tā stājās spēkā 1947. gada 25. decembrī). Konstitūciju akceptēja Nacionālā sapulce, ko 1946. gadā sasauca GMD valdība Nankinā.

Uz šīs konstitūcijas pamata 1948. gadā bija sarīkotas vēlēšanas augstākajos varas organos. Augstākā vara, uzbūvēta pēc specifiski ķīniskās piecu varu sistēmas, veidojās no pieciem juaņiem: likumdošanas, izpildvaras, tiesu, eksāmenu un kontroles juaņa.

Izpildvaras juaņu var pielīdzināt ministru kabinetam, un ta galvu - premjerministram. Ministrus ieceļ Likumdošanas juaņš. Kontroles juaņš pilda augstākā uzraudzības orgāna funkcijas un nodarbojas ar uzticības un neuzticības izteikšanu, cenzūru un kontroli visaugstākajā limenī. Eksāmenu juaņš ir atbildīgs par eksāmeniem, nodarbinātību un vadišanas jautājumiem visos varas organos.⁵⁸

Blakus piecām varām pastāv Nacionālā sapulce, kas sanāk, lai noteiktu prezidenta kandidatūru un pieņemtu izmaiņas konstitūcijā. Ķīnā ievēlēto varasvīru lielākā daļa 1949. gadā nokļuva Taivanā. Viņi turpināja pildīt savus pienākumus un uzrunāt taivaniešus visas Ķīnas pārstāvju vārdā. Atsaucoties uz ārkārtējo stāvokli, viņi iesaldēja esošo varu sākotnējā sastāvā. Viņi nolēma nerīkot vēlēšanas tik ilgi, kamēr jaunie deputāti nevarēs

pārstāvēt visas Ķīnas provinces un apgabalus. Rezultātā Taivanā visus šos gadus nenotika vēlēšanas augstākajos valsts organos.

Tiesa gan, no 1969. gada vietējās varas deputātiem bija atļauts ieņemt atbrīvojušās vietas valdībā. Taču izšķirošo lomu līdz pēdējam laikam spēlēja "vecā gvarde". Ta, piemēram, aktīvo politiku starpā ir Čens Lifu - viens no Čana Kaiši līdzgaitniekiem, kuru XX. gs. sākumā protežēja viņa radnieks, revolūcijas varonis Čens Cimejs (1876 - 1916).

Par izcīlu notikumu Taivas dzīvē kļuva Nacionālā sapulces vēlēšanas 1991. gada decembrī. Beidzot parādījās otrā (kopš 1946. gada) Nacionālā sapulce. Jaunais deputātu sastāvs pietuvināja augstāko varu pašiem taivaniešiem. Bet vēlēšanas arī nozīmēja atteikšanos no lielā sapņa par Viskīnas varas atgūšanu.

Jaunajā Nacionālajā sapulcē ir 403 deputāti. Pašlaik viņu galvenais uzdevums ir konstitucionālie labojumi. Daži taivanieši kritiski vērtē Nacionālās sapulces darbību, uzskatot, ka pati konstitūcija jau sen ir novecojusi.

Liberalizācijas procesi skāruši arī Likumdošanas juaņu. 1948. gadā tika ievēlēti 760 likumdevēji, no kuriem 534 nokļuva Taivanā.⁵⁹ Kopš tā laika vēlēšanas nenotika, kaut gan Likumdošanas juaņa sastāvs pakāpeniski mainījās. Vecākajiem deputātiem tika piedāvāts atkāpties no amatiem līdz 1991. gada 31. decembrim, bet 1992. gada decembrī notika vēlēšanas. Tagad Likumdošanas juaņā ir 161 vieta.

Veselus 40 gadus GMD bija vienīgā partija un ta asi vērsās pret jebkādu opozīciju. Šī kārtība sāka mainīties 1989. gada janvārī, kad tika pieņemts likums par pilsoņu organizācijām, kas atļāva citu partiju darbību. Tagad Taivanā darbojas 23 politiskās organizācijas un 72 politiskās partijas.⁶⁰

GMD galvenais politiskais pretspēks ir Demokrātiskā progresīvā partija (DPP). Svarīgākais strīdu objekts ir Taivas nākotnes statuss. GMD turpina pastāvēt uz to, ka Taivas valdība ir vienīgā likumīgā valdība visā Ķīnā un Mongolijā. DPP cinās par Taivas valstisko patstāvību un neatkarību no Lielās Ķīnas. DPP augošo autoritāti parādīja Likumdošanas juāņa vēlēšanas - partija ieguva 52 vietas, t.i. trešo daļu.

Paša GMD, kurā kādreiz valdīja stingra disciplīna un saliedētība, pašreiz notiek lieli strīdi. 1993. gada martā no GMD atdalījās Gomiņdāna alianse, kas uzstājas par GMD demokratizēšanu un reformēšanu un tajā pašā laikā pret Taivas separatisma izpausmēm.⁶¹ 1993. gada vasarā paredzēts GMD 14. kongress, kurā tiks apspriesti sasāpējušie jautājumi.

Kā redzam, GMD pakāpeniski atstāj savas pozīcijas, kaut gan tas notiek lēni un "plānveidīgi". Vēl joprojām iecelšana valsts amatos notiek ar GMD akceptu. Vietējie taivānieši augstos posteņos tiek pielaisti ar zināmu piesardzību. 1993. gada februārī ieceltais premjerministrs Ljans Džans (Lien Chan) ir taivānietis, toties divas trešdaļas viņa kabineta locekļi nāk no kontinentālās Ķīnas.

7. Ko Latvija var mācīties no Taivas.

No Latvijas politiķiem bieži nācās dzirdēt domu, ka Latvijai no Taivas esot jāmacās. Bet kā gan tas reāli izskatītos, ja Latvija tiešām sāktu iet Taivas pēdās? Pirmais priekšnoteikums būtu tāds, ka Latvijas valdībai vajadzētu zaudēt karu, tad atkāpties uz Roņu salu un pasludināt sevi par "isto Latviju". Nāktos ieviest uz dažiem gadu desmitiem diktatūru, pakļaut un apspiest vietējos igauņus. Un, protams, būtu jāatrod kāda lielvalsts, kas būtu ar mieru sēdēt uz Roņu salu dolāru miljardus.

Jā, Taivas piemērs patiešām ir ļoti pievilcīgs. Taivānai ir izdevies realizēt visus iecerētos ekonomikas uzlabošanas plānus. Bet vai Taivas pozitīvā pieredze var noderēt Latvijai?

Sen zināms, ka svešu modeli pārņemot jābūt ļoti uzmanīgiem. Jāatceras, ka Taivānā bija virkne labvēlīgu faktoru, ko nevarām atkārtot, bija: 1) unikāla ārzemju palīdzība, 2) ekonomiskās attīstības stratēģiju izstrādāja organizācija, kas bija neatkarīga no vietējiem ierēdņiem - Ķīniešu amerikāņu lauksaimniecības rekonstrukcijas komisija, ko finansēja Amerika.

Pārņemot Taivas pieredzi, Latvijai būtu jāpagriež vēstures rats atpakaļ. Politisko liberalizāciju vajadzētu nomainīt pret totalitārismu. Nāktos likvidēt daudzpartiju sistēmu. Latvijas valdība ekonomiku cenšas decentralizēt, atstājot saimnieciskos jautājumus individuālo uzņēmēju parziņā, turpretim Taivas modelis prasa saimnieciskās darbības plānošanu četrus, piecus, sešus gadus uz priekšu. Latvija tagad sadala kopsaimniecības, turpretim Taivas valdība piekopa kooperatīvu veicināšanas politiku. Mūsdienā Latvijā cilvēkus atbaida administratīva saimniekošana, bet Taivānā aktīva valsts iejaukšanās saimnieciskajā darbībā, pie tam pat vissīkākajos jautājumos, bija panākumu sastāvdaļa.

Taivas modelis izrādījās sekmīgs arī tāpēc, ka to īstenoja tauta, kurai pieticīga dzīve un intensīvs ikdienas darbs pieder pie kultūras pamatvērtībām.

Iespējams, ka vairākus Taivas pieredzes elementus būtu vērts pastudēt nopietnāk - piemēram, monetāro politiku vai to, kā regulēt kapitāla pārplūšanu no vienas saimnieciskās sfēras otra, vai brīvo ekonomisko zonu izveidošanu. Taču Taivas pieredze ir vērtīga pirmām kārtām ar to, ka visas programmas tika realizētas kompleksi un noteiktā secībā.

8. Taivas diplomātiskais statuss.

Taivāna uztur oficiālas attiecības ar 29 valstīm. Šajās attiecībās ir vērojamas svārstības. Pēc 1979. gada, kas ASV atzina KTR, strauji

samazinājas Taivanas sabiedroto skaits. Toties pēc 1989. gada, pēc notikumiem Tjaņņmeņa laukumā, Taivanai parādījās septiņi jauni politiskie partneri: Beliza, Granāda, Liberija, Gvineja-Bisava, Nikaragva, Lesoto, Centrālāfrikas Republika.

Kopš 1992. gada augusta, kad Dienvidkoreja atzina par pareizu apmainīties sūtņiem ar ĶTR, Taivanai vairs nav diplomātisko attiecību ar Āzijas zemēm.

Eiropā Ķīnas Republika uztur diplomātiskus kontaktus ar Vatikanu. Bet Vatikans tagad cenšas nostiprināt savas attiecības ar ĶTR.

Ari Dienvidāfrikas Republika, svarīgākais Taivanas sabiedrotais, ved sarunas ar Pekinu.

Taivanai ir diplomātiskas attiecības ar Klusā okeāna zemēm - Tongu, Nauru, Tuvalu un Zalamana salām.

Sevišķi lielu atsaucību Taivanas diplomāti guvuši Latīņamerika, kur 16 valstis oficiāli atzīst Ķīnas Republiku.⁶²

Tiesa gan, tās pārsvarā ir nelielas valstis, kas ne tuvu nenosaka klimatu pasaules politikā. Bet Taivanas stipra ekonomika un tās gatavība liberalizēt politiku no vienas puses un arī atbaidošais ĶTR totalitārā režīma tēls no otras sekmē to, ka Taivanai simpātizē daudz vairāk valstu, nekā ir to, kas uztur ar viņu diplomātiskas attiecības. Taivanai tagad ir 89 neoficiālas pārstāvniecības 58 zemēs. Paša Taibeijā atvērti 44 neoficiāli centri, kas pieder 38 valstīm.⁶³

Jāatzīmē, ka cīnoties par savu vietu pasaules politikā, Taivana pieļauj lielu dažādību kontaktu veidos. Daļa zemju viņu uzrunā kā "Taivanu", daļa - kā "Ķīnas Republiku". Ar Vanuatu Taivana parakstījusi vienošanos par abpusēju atzīšanu bez diplomātiskiem sakariem.

Tagad Taivanas oficiālo sabiedroto starpā ir arī Latvijas Republika. Taivanas politiķi, kuri uzstāda sev par mērķi tikt atpakaļ Apvienoto Nāciju Organizācijā, atvēlē arī Latvijai noteiktu vietu šo plānu realizēšanā.

9. ĶTR - Taivanas apvienošanas perspektīvas.

Līdz 70. gadu beigām katra no abām Ķīnas valdībām pilnīgi noliedza ĶTR un Taivanas sadarbības iespējas. Komunisti un "čankaišisti" bija zvērīnāti ienaidnieki, un aukstais karš starp viņiem bieži pārauga bruņotos konfliktos. Visnopietnākais konflikts bija 1958. gadā, kad Pekina mēģināja ieņemt Džipmeņas un Madzu salas. Tajā bija iejaukti ASV un PSRS, kas padarīja šo lietu sevišķi nopietnu un piešķīra tai globālu skanējumu. ĶTR divdesmit gadus pēc kārtas solījās "atbrīvot" Taivanu ar varu. Taivana gatavojās karam.

Izmaiņas sākās uzreiz pēc ĶTR un ASV diplomātisko sakaru nodibināšanas. Apmaiņa pret diplomātisko atzīšanu amerikāņi pieprasīja no ķīniešu komunistiem normalizēt attiecības ar Taivanu. 1979. gadā 1. janvārī Pekina pieņēma aicinājumu taivaniešiem attīstīt "trīs sakaru veidus" (pasts, kuģi, lidmašīnas) un "četras apmaiņas" (zinātnē, tehnikā, sportā un kultūrā).

1981. gada 30. septembrī ĶTR Višķinas tautas pārstāvju sapulces Pastāvīgās komitejas priekšsēdētājs maršals Je Dzjanins pasludināja "9 principus", kuriem vajadzēja kļūt par pamatu "Taivanas atgriešanās dzimtenē un Ķīnas apvienošanai miera ceļā". Viņš piedāvāja sarunas starp ĶKP un GMD, lai trešo reizi (!) atsāktu abu partiju sadarbību. Viņš arī apsolīja, ka apvienošanās neskars Taivanas ekonomisko sistēmu, dzīves veidu un sakarus ar ārvalstīm.

Aicinot uz dialogu, ķīniešu komunisti izmantoja arī privātus kontaktus. 1982. gadā Dzjanam Dzingo uzrakstīja vēstuli viņa bērnības draugs no ĶTR Ljao Čendzi, kurš piedāvāja aizmirst

savstarpējo naidu un uzsākt miera sarunas, kā to prasa laiks un politiskā situācija.⁶⁴

1983. gadā Dens Sjaopins nāca klajā ar priekšlikumu Taivānai apvienoties pēc formulas "viena zeme, divas sistēmas", kas nozīmēja kopēju valdību, bet dažādas ekonomiskās sistēmas.

Taivānu neapmierina ĶTR iniciatīvas, kuras, pēc taivāniešu domām, novedis pie reālās varas zaudēšanas un pakļaušanās komunistiem. Viņi iebilst pret principu "viena zeme, divas sistēmas", uzskatot, ka tā īstenošana beigsies ar komunistu pilnīgu kontroli pār Taivānas politiku, starptautiskajiem sakariem, militāro potenciālu.

Taivānieši iebilst pret sarunām partiju līmenī. Viņi uzskata, ka piedāvājot ĶKP un GMD sarunas, Pekina demonstratīvi ignorē Taivānas valdību. Turklāt, mūsdienu Taivānā ir daudz partiju, un GMD vairs nevar pārstāvēt visu sabiedrību.⁶⁵

Ari "apvienošanās miera ceļā" izraisa taivāniešos zināmas šaubas, kurām pamatā ir vēstures pieredze, kā arī ĶTR negatīvā un agresīvā attieksme visos jautājumos, kas ir saistīti ar Taivānas starptautisko prestižu un diplomātiskajiem sakariem. Bez tam ĶTR vēl joprojām nav līdz galam atteikusies no militārās invāzijas plāniem.

Taivāna piedāvā savu apvienošanās koncepciju, saskaņā ar kuru tuvināšanās pagaidām paliktu tikai individuālu kontaktu līmenī. Oficiālās sarunas tā ir gatava vest tikai ar demokrātisku valdību, kura pārstāvētu visdažādākos sociālos spēkus, nevis vienu partiju - ĶKP. Taivānieši uzsver, ka ĶTR iekšpolitiskā nestabilitāte ir šķērslis sarunām, ka pašreizējo ĶTR valsts varu nevar uzskatīt par jebkuras vienošanās precīzas izpildes garantu. Oficiālā Taivāna vadās pēc principa "viena Ķina, divi politiskie veidojumi". Formāli Taivānā vēl joprojām ir spēkā triju "bez" politika ("bez kontaktiem, bez sakariem, bez kompromisiem").⁶⁶

Tātad Taivānas politiķi ar neuzticību skatās uz Ķīnas apvienošanās plāniem, ko izstrādā komunisti, tomēr pašā Taivānā notiek milzīgas pārmaiņas attieksmē pret Lielo Ķīnu.

1987. gadā Taibejas valdība atļāva braucienus pie radiem uz ĶTR. Tas kļuva par ieganstu dažādu ierobežojumu atcelšanai tirdzniecībā un tūrismā.

1991. gadā prezidents Li Denhujs akceptēja "Nacionālās unifikācijas galvenos virzienus". Dokumentā paredzēts veikt apvienošanās trijos posmos. Pirmajā - katrai pusei jāiemācās ar cieņu un miermīlīgā noskaņojumā uztvert pretējo pusi. Otrajā fāzē sāksoties augsta ranga politiku vizišu apmaiņas un sarunas. Trešajā posmā paredzēts kopējs darbs apvienošanās mehānisma izstrādāšanai.⁶⁷

Neskatoties uz dažādajiem ierobežojumiem, kas saglabājas abos Taivānas šauruma krastos, ekonomiskā sadarbība jau kļuvusi par svarīgu faktoru ĶTR un Taivānas saimnieciskajā dzīvē. Tagad ĶTR ir Taivānas piektais lielākais noieta tirgus, un Taivāna ir otrais lielākais investitors Lielajā Ķīnā. Runa ir par kopēja Viskīnas tirgus izveidošanu.⁶⁸

Tas nozīmē, ka Ķīnas apvienošanās process jau ir sācies. Robežas kļuvušas "caurspīdīgākas". Burtiski katru mēnesi ceļas iespējamo kontaktu "latiņa". ĶTR vairs nevar iztikt bez Taivānas naudas, savukārt Taivāna - bez milzīgā kontinentālā tirgus.

Tomēr līdz istai apvienošanās vēl tālu. Vienkāršos taivāniešus biedē tagadējā ĶTR. Kaut gan Taivānas iedzīvotāju lielākā daļa ir par vienotu Ķīnu, tikai 5% atbalsta ideju par tūlītēju apvienošanu.⁶⁹

Acimredzot ar laiku "abas Ķīnas" apvienosies Taivānai saglabājot noteiktu autonomiju, taču tas notiks tikai tad, kad Taivāna būs pilnīgi pārliecināta par autonomijas garantijām.

Patlaban noris Honkongas iekļaušana Ķīnā. Taivanas apvienošanās būs lielā mērā atkarīga no notikumu attīstības šajā Anglijas kolonijā; pagaidām Honkonga ir drīzāk negatīvs piemērs.

Var likties: jo ilgāku laiku prasis Ķīnas apvienošanās, jo stiprākas kļūs ekonomiskās saites un ciešāki būs sakari starp pašiem cilvēkiem.

Bet, no otras puses, jo ilgāk notiek apvienošanās, jo problemātiskāks kļūst gala mērķis. Tuvākajā laikā no Taivanas politiskās skatuves aizies tie, kuri dzimuši Lielajā Ķīnā, viņus nomainīs paaudze, kurai dzimtene ir Taivana. Vai jaunāko paaudzi saistīs ar kontinentālo Ķīnu tādas pašas jūtas un atmiņas? Bez tam jau tagad Taivanā ir daudz cilvēku, kuri aizstāv neatkarības ideju, viņu loks ar gadiem var paplašināties.

Taivanieši saista apvienošanās jautājumu ar ĶTR liberalizēšanos. Daži pētnieki uzskata, ka brīvais tirgus un atvērtas robežas automātiski padarīs ĶTR politisko režīmu "cilvēciskāku". Istenībā tādas garantijas nepastāv. Turklāt pieredze rāda, ka Āzijas zemes var apvienot ekonomisko progresu ar totalitāro režīmu.

Ķīnas atkalapvienošanās šobrīd diezgan skaidri saskatāma tālākā nākotnē, no otras puses jo tālāka ir šī nākotne, jo problemātiskākas kļūst apvienošanās izredzes. Tāpēc valstij, kura izvēlas savu ceļu starp divām Ķīnām, ir jāsaprot, ka šī izvēle paliks spēkā ilgāku laiku.

V Pārdomas par Latvijas vietu starp divām Ķīnām.

ĶTR un ĶR režīmi cēlušies no vienas saknes - Ķīnas klasiskās tradīcijas (pārsvārā - konfūcisma). Vēl jāprojam abi režīmi, neskatoties uz visiem jaunajiem "-ismiem", ir orientēti uz klasiskajām Ķīnas kultūras vērtībām. Taibejas ielā, piemēram, karājas sauklis: "Cilvēks mīl savus radus." Tas ir aizgūvums no Konfūcija mācības par ģimeni kā svarīgāko sabiedrības šūniņu un valsts uzbūvi pēc ģimenes parauga.

1920.-30. gados GMD un ĶKP izrādījās tieši saistītas ar VK(b)P, Kominterni un Padomju Savienību. Varētu pat teikt, ka ģenētiskās saites ar VK(b)P ir netikai ĶKP, bet arī GMD partijai kura ar savu struktūru, kongresiem, tieksmi aizstāt valdību ar partijas vadību visumā atdarināja padomju modeli. Ne tikai ĶKP augstākie ierēdņi, bet arī GMD līderi macījušies Maskavā.

Tāpēc, vērtējot ĶTR un Taivanu, jāredz kopējais, kas tās vieno. Taču jau 50 gadus šīs zemes ir iekļautas pretējās saimnieciskās sistēmās un politiskās nometnēs. Viena izgājusi amerikāņu kapitālisma, otra - staļiniskā sociālisma skolu.

Piecdesmit gadu pieredze nav gājusi zudumā. Starp divām zemēm ir parādījušās ļoti būtiskas atšķirības, kas varētu nākotnē attaisnot divu atsevišķu valstu pastāvēšanu. Kaut arī svešzemju aizgūvumi izrādījušies ļoti būtiski abos Taivanas šauruma krosos, taču pastāv arī robežas svešas pieredzes pārņemšanā, - robežas, kuras nosaka tradicionāli "ķīniskais" pasaules uztveres pamats. Tieši tāpēc pasaule nekad nesagaidīs no Taivanas Amerikas tipa brīvības kultu vai no Lielās Ķīnas - PSRS tipa pašlikvidešanos. Un tādēļ es arī neieteiktu absolutizēt nedz amerikānisko dzīves veidu Taivanā, nedz komunistiskās ideoloģijas visvarenību Ķīnas Tautas Republikā.

Kopējais "ķīniskais" pamats ir faktors, kas, neskatoties uz visiem šķēršļiem, liek ķīniešiem abās Ķīnās izjust savu tuvību un kas ķīniešus distancē no pārējās pasaules.

Nonākot starp divām Ķīnām, Latvijai būtu rūpīgi jāizpēta visi argumenti par un pret sadarbību ar katru no Vidusvalstīm.

1. Argumenti pret Latvijas sadarbību ar ĶTR.

Es redzu četras galvenās problēmas:

- 1) ĶTR nabadzība, kas neatstāj Latvijai cerību uz ātru materiālo palīdzību;
- 2) Birokrātija, kas traucē tiešo ekonomisko sakaru izveidošanu;
- 3) Mūsu sabiedrības nepatika pret režimu, kura pazīmes tik labi zināmas Latvijā;
- 4) Ķīnas politiskā nestabilitāte un grūti prognozējamā nākotne.

Kas attiecas uz trešo punktu, tad tas, liekas, tomēr nevar būt par pamatu oficiālas valsts politikas veidošanā.

Par birokrātisko sistēmu jāteic, ka jebkurai birokrātiski organizētai lielvalstij ir arī zināmas priekšrocības: vajadzības gadījumā tā var darboties ātri un efektīvi. Un, kā esam varējuši vērot PSRS ārpolitikā, tad nabadzīga lielvalsts bieži vien ļoti devīgi rīkojas starptautiskajā sfērā.

Ja mēs runājam par politisko nestabilitāti, tad diez vai tā varētu būtami atsaukties Latvijā.

2. Argumenti par Latvijas sadarbību ar ĶTR.

Ķīna ir lielvalsts, un kā pret lielvalsti pret to ir jāizturas ar pienācīgu cieņu. Vispār pasaule nav daudz lielvalstu, un ar tām vienmēr ir prātīgi saglabāt korektas attiecības. Latvijai jau ir grūtības ar divām no pasaules lielvalstīm - ar Krieviju un ĶTR.

Tāpat kā ekonomiskajā jomā, arī ārpolitikā Latvija nevar darīt visu, ko tā vēlas. Latvijas valsts, neskatoties uz visu brīvības eiforiju, neatrodas vakuumā un nevar šaudīties kā nomaldījusies molekula. Latvija nav pasaules spēkusamēra noteicēja. Tāpēc - saskaņā ar jau pastāvošo praksi - tai ir vajadzīgi stabili starptautiski orientieri "Ķīnas jautājumā". Tai jāizvēlas par "loci" kāda lielvalsts. Eiropas zemju lielākā daļa risina savas attiecības ar Ķīnu Amerikas Savienotajās Valstīs.

Ja nu gadās tā, ka Latvijai nākas ĶTR svītrot no savas starptautiskās aktivitātes plāniem, tad jābūt gataviem, ka var deformēties visa Latvijas ārpolitika. Reālas proporcijas starp pasaules valstīm Latvijas ārpolitiskā kursa spogulis tad rādīs izkropļotas. Kuģa kapteiņi būs spiesti lietot apzināti sagrozītas kartes.

Ekonomisko sakaru izveidošana ar ĶTR Latvijai nesagādātu lielas rūpes tāpēc, ka ķīniešus no Lielās Ķīnas nevajadzētu saukt, viņi paši parādītos savas zemes ekonomiskās, demogrāfiskās un politiskās situācijas dzīti. Pietiktu ar elementāru viņu ekonomisko tiesību respektēšanu un nodokļu noteikšanu, lai viņi sāktu pārsūknēt naudu no ĶTR brīvajām zonām, no Honkongas, Amerikas un tās pašas Taivanas.

ĶTR tagad vēl nav gatava jūtami palīdzēt Latvijas ekonomikai, taču ilgstoša ekonomiskā sadarbība daudzkārt segs visu to, ko šobrīd spēj dot Taivana. Runa taču ir par valsti, kam ir milzīgi izeju resursi, gigantisks iekšējais tirgus, kas jau tagad, par spīti visiem tirdzniecībai nelabvēlīgajiem faktoriem, pamazām sāk ietekmēt Latvijas ekonomisko telpu, par valsti, kam ar Latviju ir vienots dzelzceļa tīkls.

Un, visbeidzot, ĶTR potenciāli spēj bloķēt Latvijas priekšlikumus ANO ietvaros.

3. Argumenti par Latvijas sadarbību ar Taivanu.

Viens no argumentiem varētu būt tāds, ka KTR savu teritoriālo izmēru dēļ nevar izprast mazās Latvijas vajadzības un rūpes. Turpretim Taivas mazā teritorija un ne pārāk lielais iedzīvotāju skaits atvieglo savstarpēju saprašanos ar Latviju.

Taivas valdība atšķirībā no KTR birokrātiskā aparata pārstāvjiem ir ļoti vitāla, ar to viegli un patikami vest sarunas.

Atklātība, ar kuru Ķīnas Republikas informācijas līdzekļi apspriež "grūtus" jautājumus, ļauj ārzemniekam labāk orientēties Taivas situācijā un līdz ar to atvieglo sadarbību ar šo zemi.

Latviešus tāpat fascinē Taivas bagātība un tehniskie sasniegumi. Latvija varētu teorētiski pieļaut, ka Taivana dāsni apmaksas tai draudzību.

4. Argumenti pret Latvijas sadarbību ar Taivanu.

Var pieņemt, ka Latvijai izdevīgāk sadarbīties ar Taivanu, taču īstenībā Taivas valdībai, kā arī visai Taivas tautai, Latvijas intereses un problēmas ir pilnīgi svešas. Grūti iedomāties, ka tādai pavisam nezināmai zemei Taivas valdība būs ar mieru atvēlēt lielas naudas summas, vai ka Taivas uzņēmēji brauks ieguldīt naudu mūsu ekonomikā - sevišķi jau tagad, kad Taivas uzņēmēju priekšā pavēries praktiski neierobežots tirgus Lielajā Ķīnā, kura ir ļoti tuvu, un kur viņi jūtas kā mājās atgriezušies bagāti radi. Turklāt KTR Taivas uzņēmēji uz trim gadiem ir atbrīvoti no nodokļiem un vēl divus gadus maksā tikai minimālas summas. Starp KTR un Latviju pastāv valodas un kultūras barjera, pastāv attālums, un tam visam klāt - politiskas, ekonomiskas un juridiskas neskaidrības.

Jā, Taivana ir ļoti bagāta. Un tieši tāpēc, ka labdarība nekad nav bijusi tās mērķis.

Vai Taivas ekonomikas noteicēji brauks uz Latviju? Visus gadus Taivas ekonomiskās attiecības ar citām valstīm regulēja un garantēja ASV. Kas Latvijā Taivas uzņēmējiem garantēs ieguldītā kapitāla drošību? Latvijas valsts? Taču ekonomiskās krīzes apstākļos valsts nevar dot garantijas. Vai tados apstākļos var gaidīt ātru Taivas kapitāla ieplūdi Latvijā? Viennozīmīgi un skaidri - nē. Jāņem vērā, ka ar KTR Latvijai bija līdzīgas ekonomiskās sistēmas, kas pēc savas būtības ir padomju ekonomiskā modeļa modifikācijas. Ar Taivanu nav tāda tuvinoša faktora. Pilnīgi svešā ekonomiskā realitāte apgrūtinās taivaniešu darbību Latvijā.

Sistēmu dažādība, attālums, sarežģītā piegāde, nepietiekama informācija par Latviju un brīnišķīgas izredzes Lielajā Ķīnā - viss kopā padara Taivas ekonomisko sadarbību ar Latviju ļoti problemātisku.

Turklāt Taivas situācija ir ļoti pretrunīga. Pretrunīgas ir Taivas attiecības ar KTR un Taivas vieta pasaulē. Taivana savās izvēlēs nav brīva, tai visu laiku jāreķinās ar KTR potenciālo agresiju. Tās dzīvi nošaka dziļas un vispusīgas saites ar ASV.

Veidot normālas diplomātiskas attiecības ar Taivanu ir grūti, jo pašā Taivanā nav skaidrības par salas politisko statusu.

Pētot KTR un Taivas ārpolitikas pieredzi, es secināju, ka pasaulē nav universālas pieejas KTR-Taivas dilemmas risināšanai. Katra valsts ir tiesīga pati lemt, kādai no Ķīnām tā dos priekšroku. Sevišķi plašs lauks izveles improvizācijām paveras tagad, vispārējo politisko kritēriju devalvēšanas laikmetā. Latvijas valdība izlēmusi tuvināties Taivai. Nedomāju, ka pārorientēšanās uz Taivanu bija vienīgais Latvijai izdevīgais "Ķīnas jautājuma" risināšanas veids. Tā, piemēram, Polija kur ap 1990. gadu notika lieli strīdi par "Ķīnas jautājumu", tomēr neuzsāka diplomātiskus kontaktus ar Taivanu, bet saglabāja

attiecības ar ĶTR. Tagad Polija ir nokļuvusi Honkongas uzņēmēju uzmanības lokā, tie nopirkuši pie Varšavas zemi, kur veido tirdzniecības un kultūras centru par naudu, kas plūst no Lielās Ķīnas un Honkongas.

Piedevām prakse rāda, ka taivanieši ir ar mieru sniegt palīdzību arī tām zemēm, ar kurām viņiem nav oficiālu sakaru. Piemēram, 1992. gadā Taivana piegādāja Krievijai 100 000 tonnu rīsu. Baltkrievija dabūja no Taivanas 500 000 ASV dolāru Černobiļas avārijas seku likvidēšanai. Diplomātisko sakaru trūkums nekad nav traucējis apgūt tās vai citas zemes tirgu Taivanas biznesmeņiem.

Revolucionārie soļi ārpolitikā (tieši par tādu var uzskatīt Latvijas valdības rīcību pārorientējoties uz Taivanu) vienmēr ir bijuši teorētiski pieļaujami un praktiski īstenojami (kaut gan vieglāk iet pa jau iestaigātu taku). Taču pirms spert tādu soli, ir jābūt pilnīgai skaidrībai par situāciju un jānodrošina sevi ar garantijām, ka tas būs izdevīgs.

Latvijas valdībai nebija nedz šādas skaidrības, nedz garantiju no Taivanas puses. Tāpēc Latvija neizmantoja visas iespējas, ko viņai varēja dot drosmīgā rīcība. Var uzskatīt, ka dažas no tām tagad jau ir palaistas garām.

Svarīgi saprast, kadas varētu būt katras Ķīnas prioritātes Latvijā. Neskatoties uz Latvijas valdības iecerēm uz ekonomisko sadarbību ar Taivanu, Latvija vajadzīga Taivai galvenokārt kā politiska izkārtne. Ilgus gadus Taivana bija tieši saistīta ar ASV. Tagad, kad no olas, kuru izperēja amerikāņu vista, izšķīlies glīts cālēns, Taivana arī izmēģina savus spēkus citos pasaules galos, it sevišķi Eiropā. Latvijai ir svarīga vieta Taivanas ārpolitiskajās vīzijās sakarā ar mēģinājumiem atgriezties ANO.

Lielajai Ķīnai attiecības ar Latviju nav tik nozīmīgas. Taču ĶTR,

1. A brief Introduction to the Republic of China. Taipei, 1992, p.1.
2. Fišere Ilze. Latvieši Ķīnā. // Avots, 1990. N.4, lpp.60.
3. Fišere Ilze. Latiši v Kitaje v 20-30 g. // XXII naučnaja konferencija "Obščestvo i gosudarstvo v Kitaje." Tezisi i dokladi. M., 1991. Č. 2. S. 195-197.
4. Latoveija gunhego dzjandzje (Īsas ziņas par Latvijas Republiku) // Programme for the Visit of the Excellency Prime Minister Ivars Godmanis of the Republic of Latvia to the Republic of China. September 13-17. Taipei, 1992, n.p.
5. Enciklopēdija "Planēta". R., 1988.
6. Rozenbaums Ēriks. Taivanieši Rīgā. // Cīņa. 1990.g. 23. martā.
7. Taivana - zeme, kura ir un kuras nav. // Diena. 1991.g. 28. septembri.
8. Ķīnas Tautas Republikas ārkārtējā un pilnvarotā sūtņa Krievijā Van Cziņcina atbildes. // Dienas bizness. 1992. g. 17. augustā.
9. The Free China Journal. Taipei, Dec. 17, 1991, p.1.
10. Silis Jānis. Latvijas ekonomisti dodas uz Taivanu. // Diena. 1991.g. 2. martā.
11. Latviski tiek lietoti divi nosaukumi - "pārstāvniecība" un "misija", angļiski - "mission", ķīniski - "pārstāvniecība".
12. Latoveija... (Īsas ziņas par Latvijas Republiku) // Programme for the Visit... n.p.
13. LR pārstāvniecība Taivanā. // Diena. 1991. g. 26. novembri.
14. Turpat.
15. Latvia's Foreign Minister in ROC // The Free China Journal. Dec. 17, 1991, p.1.
16. Latoveija... (Īsas ziņas ...) // Programme for the visit..., n.p.
17. This was a year to talk about // The Free Chine Journal. Dec. 26, 1992, p.6.
18. Bojāre Iveta, Vidauskis Uģis. Ārlietu vēstis. // Diena. 1992.g. 29. janvāri.
19. Silis Jānis. ĶTR diplomāti aiziet, Taivana paliks. // Diena. 1992.g. 26. februāri.
20. Valujevs Guntis. Paslepus vai atklāti. // Diena. 1992.g. 14. martā.

savukārt, ir ieinteresēta nepieļaut pārāk lielu Latvijas tuvināšanos Taivanai.

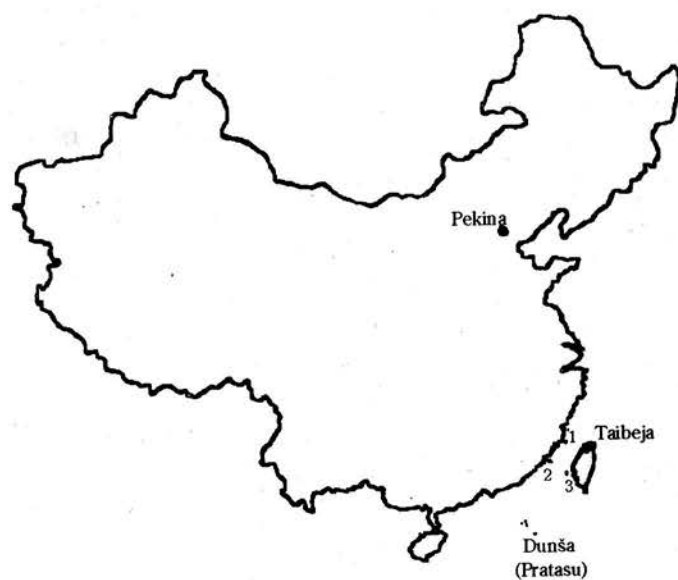
Vismaz no vienas puses Latvijas pieredzi Ķīnas jautājumā var uzskatīt par veiksmīgu un tālejošu, t.i. no pasaules diplomātiskās prakses viedokļa. Ar savu politiku Latvijas diplomāti radīja nebijušu precedentu: Latvija izrādījās pirmā valsts, kurai ir oficiāli sakari ar abām Ķīnām.

Sava apcerējuma virsrakstā es uzdevu jautājumu: "trīsstūris vai aplis"? No visa iepriekšējā izriet, ka Latvijas - ĶTR - Taivas attiecības pagaidām atgādina dažādmalu trīsstūri. Latvijas interesēs būtu pakāpeniski sākt izlīdzināt gan šīs figūras leņķus, gan malu garumu.

20. Silis Jānis. ĶTR diplomāti aiziet...
21. Valujevs Guntis. Paslepus vai atklāti...
22. Silis Jānis. ĶTR diplomāti aiziet...
23. Silis Jānis. Taivas draudzība nodrošina pavasara sēju Latvijas laukos// Diena. 1992.g. 26. martā.
24. Turpat.
25. Ķīnas Republikas ģenerālkonsula Kenana K.H. Čanga (Keenan K.H. Chang) atbildes //Dienas Bizness, 1992.g. 17. augustā.
26. Silis Jānis. Taivas draudzība...
27. Tuan Y. Cheng. Foreign Aid and ROC diplomacy// The Free China Journal. Febr. 26, 1993, p.7.
28. Ķīnas Republikas ģenerālkonsula Kenana K.H. Čanga atbildes...
29. Tuan Y. Cheng. Foreign Aid in ROC Diplomacy// Issues and Studies. A journal of Chinese Studies and International Affairs. Institute of International Relations. Taipei. Vol. 28. N.9. Sept. 1992, p.74.
30. Paņ sjuesi Taivaņ dzin jaņ (Vēlas pamācīties Taivas ekonomisko pieredzi)// Džunin žibao. Taibei, 1992.g. 15. septembri. 1.lpp
31. Turpat.
32. Turpat.
33. Tuan Y. Cheng. Foreign Aid...
34. Džun La guaņsi geņ šan cen lou (Ķīnas un Latvijas attiecībām vēl augstāku līmeni)// Džunin žibao. Taibei, 1992. g. 15. septembri. 1.lpp.
35. The Free China Journal. Dec. 15, 1992, p.1.
36. The Free China Journal. Jan. 1, 1993, p.7.
37. Silis Jānis. ĶTR diplomāti aiziet...
38. Valujevs Guntis. Paslepus vai atklāti...
39. Ķīnas Republikas ģenerālkonsula Kenana K.H. Čanga atbildes...
40. Daļin S.A. Ķitaiskije memuari. 1921-1927. M., 1982. S. 132.
41. Kartunova A.I. V.K. Blūher v Ķitaje. M., 1970. S. 13-20.

42. Siņ Džungo siši njaņ jaņdzju (Pētījums par jauno Ķīnu četrdesmit gadu laikā). Pekina, 1989. 447.lpp.
43. Siņ Džungo... (Pētījums par jauno Ķīnu...) 507. lpp.
44. Shi Wei. Why Impose Martial Law in Beijing?// Beijing Review. June 26 - July 2, 1989, p.16.
45. Pildegovičs Pēteris. Salna "Pekinas pavasari"//Avots. 1990. N.4. 71. lpp.
46. Shi Wei. What Has Happened in Beijing?// Beijing Review. June 26 - July 2, 1989, p. 15.
47. Dzīsuj dzjaņči gaige kaifan dženfen dzinšen kefu kunnān (Turpināt aizstāvēt reformas ziedēšanu, ar garīgo pacēlumu pārvarēt grūtības)// Guanmin žibao. 1990.g. 10. janvāri. 1.lpp.
48. Asianweek. July 10, 1992. p.11-12.
49. Asianweek. July 10, 1992, p.51.
50. Turpat.
51. Ferdinand Peter. Russian and Soviet Shadows over China's Future?// International Affairs. April 1992. Vol. 68. N. 2, p. 286.
52. Moltreht A.K. Četire mesjaca zoologiķeskoī i etnologiķeskoī raboti sredi dikarei Centraļnoj i Južnoj Formozi//Izvestija Imperatorskogo Rosijskogo obšestva. 1916. T.II. Vip. 1. Par Moltrehtu rakstija mūsdienu krievu sinologs Čigrinskijs M.F.
53. Su Kefu. Ekonomīķeskoje razvitije Taivāņa v poslevojennij period// XXIV naučnaja konferencija "Obšestvo i gosudarstvo v Kitaje". Tezisi dokladov. M., 1993. S. 142.
54. Turpat. 143.lpp.
55. Cheng Chu-yuan. A New Financial Power in the East// The Free China Journal. Nov. 20, 1992,p.7.
56. ROC diplomacy promotes unity// The Free China Journal. April 9, 1993, p.7.
57. Maksimov A.A. Osobennosti seļskohozjaistvennogo razvitija v 1950-80 godah na Taivāņe// Novoje v izučēniji Kitaja. V. seļ. (Kitai v sisteme meždunarodnih otnošenij). M., 1990. S. 143.
58. Questions and Answers about the Republic of China on Taiwan. Taipei, 1991, p. 23.
59. Tammy C. Peng. First Legislative Yuan Now History// The

- Free China Journal. January 21, 1993, p.2.
60. Susan Yu. New KMT Alliance make Waves// The Free China Journal. March 9, 1993, p.2.
61. The Free China Journal. March 16, 1993, p.1.
62. Diplomatic gains in the America// The Free China Journal. April 23, 1993, p.7.
63. ROC Diplomacy Promotes Unity// The Free China Journal. April 9, 1993, p.7.
64. Cheng Jin. A Chronology of the People's Republic of China. 1949-1984. Beijing, 1986, p.86.
65. Janson C. Hu . Taipei's Approach to Unification with the Chinese Mainland. Taipei, 1992, p.3.
66. Hamilton Huang. The "three no's" puzzle keeps readers mystified// The Free China Journal. March 23, 1993,p.6.
67. Ma Ying-jeou. The Republic of China Government's Policy towards the Chinese Mainland: A Cautious but Pragmatic Approach. Taipei, 1991, p.11-12.
68. Cheng Chu-yuan. ROC economy internationalized// The Free China Journal. Febr. 23, 1993, p.7.
69. Simon Long. Taiwan's National Assembly Election//The China Quarterly. March, 1992. N. 129, p.224.

-
- 1. Madzu
 - 2. Dziņmeņ
 - 3. Penhu

Pasaules politikas aktualitātes

1992

Andris Ozoliņš Eiropas Kopiena - Latvijas vārti uz Eiropu?

1993

Kārlis Eihēnbaums Eiropas Drošības un sadarbības apspriedē:
mainīgā loma.

1993

Jelena Staburova Latvija - Ķīna - Taivāna: trīsstūris vai aplis?

Pasaules politikas aktualitātes

Jaunajā grāmatā "Latvija - Ķīna - Taivana: trīsstūris vai aplis?" ir izskaidroti pēdējo gadu notikumiem, kuru rezultātā Latvija izradījās ievilkta starpkrievu strīdā. Lai skaidrāk parādītu šī strīda būtību, nedaudz aplūkots 20.gs. Ķīnas vēsture, kā arī patreizējā situācija ĶTR un Taivana. Tiek parādīts, ka Latvijas strauja tuvināšanās Taivai noveda pie attiecību iesaldēšanas ar ĶTR, un radīja dažādas diplomātiskas neskaidrības. Autore secina, ka Latvijai vajadzētu censties sabalansēt savu vietu starp abām Ķīnām.

Jelena Staburova, Dr.hist., ir Latvijas Ārpolitikas institūta valdes locekle, Latvijas Universitātes docente. Sinoloģijas specialitāti apguva Ļeņingradas Universitātē. Aspirantūrā mācījās Maskavā, PSRS ZA Austrumpētniecības institūtā. 1992. gada vienu mēnesi stažējās Zviedrijas Ārpolitikas institūtā.

Publicējusi apm. 50 zinātniskus rakstus par Ķīnas vēstures un kultūras dažādiem aspektiem. Divu grāmatu autore: "Anarhisms Ķīnā. 1900.-1920.g." (Maskava, 1983.g.) un "Ķīnas politiskās partijas un biedrības Siņhaja revolūcijas laikā" (Maskava, 1992.g.).

Pasaules politikas aktualitātes

Jelena Staburova

Latvija - Ķīna - Taivana: trīsstūris vai aplis?

